

Ekonomiska utsikter

hösten 2017

LO-ekonomerna utger sedan 1947 en konjunkturrapport.
Den kommer ut två gånger om året, vår och höst.
Detta är 2017 års höstrapport.

Vid frågor om prognosen, ring Lars Ernsäter på telefon 08-796 27 44.

Beräkningarna slutfördes den 20 november.

© Landsorganisationen i Sverige 2017

Omslagsfoto: Lars Forsstedt

Grafisk form: LO

Tryck: Bantorget Grafiska AB, Stockholm 2017

ISBN 978-91-566-3287-7

LO 17.11 1 000

Innehåll

1. Sammanfattning: Vind i seglen – men lönerna utvecklas svagt.....	4
2. Internationell ekonomi. Vind i seglen.	7
USA.....	7
Kina och Indien	8
Råvaruproducerande länder	8
Storbritannien.....	8
Euroområdet	8
Finland	10
Norge	10
Danmark.....	10
3. Sverige: Fortsatt högkonjunktur	13
Efterfrågan och arbetsmarknad.....	14
Export och import	14
Inhemsk efterfrågan	15
Arbetsmarknaden.....	17
Löner, vinster och inflation	20
Löner	20
Lönsamheten i näringslivet	21
Inflation.....	21
4. Vad förklarar de långsamma löneökningarna?	23
Flera förklaringar till långsam löneutveckling	23
Lediga resurser på arbetsmarknaden	23
Långsammare produktivitetutveckling	24
Låga inflationsförväntningar	25
Internationell löneanpassning	26
Fördröjda löneökningar	26
Migration och automatisering har påverkat lönefördelningen snarare än lönenivån	27
Hur ser det ut i Sverige?	27
Europanormen och prisenormen.....	27
5. Ekonomisk politik	30
En riktig reformbudget.....	30
Fördelningspolitikens återkomst.....	34
Oppositionens alternativ – lägre skatter och ännu lägre utgifter	37
Ta från de fattiga och ge till de rika	38
Hur långt kan arbetslösheten sjunka?	41
6. Tabellbilaga.....	43

1. Sammanfattning: Vind i seglen – men lönerna utvecklas svagt

Arbetsmarknaden har potential att utvecklas betydligt bättre än vi tidigare trott. Den ekonomiska politiken måste ta större hänsyn till fördelningsfrågor. Prognosen för löneutvecklingen skruvas ner.

Utsikterna för den globala ekonomin har stärkts sedan i våras. Viktigast för svensk ekonomi är att tillväxtutsikterna i euroområdet fortsätter att förbättras. År 2017 bedöms området att växa med drygt två procent. En indikator på kraften i konjunkturen i euroområdet är EU-kommissionens konjunkturbarometer som är på den högsta nivån sedan början på 2000-talet. Den goda ekonomiska utvecklingen drivs av en kombination av bra exportmöjligheter globalt samt en tillväxtorienterad inhemsk ekonomisk politik med expansiv penningpolitik och försvagat strukturellt finansiellt sparande i medlemsländerna.

Trots förbättrade globala ekonomiska utsikter är det tydligt att den internationella utvecklingen tyngs av flera fenomen såsom svag lönetillväxt, en produktivitetstillväxt under historiskt snitt och en begränsad tillväxt av den globala handeln. LO-ekonomerna gör också bedömningen att det globala politiska läget fortsatt är förknippat med flera osäkerhetsfaktorer.

Sverige gynnas av den goda ekonomiska utvecklingen i Europa. Den svenska BNP-tillväxten väntas bli tre procent både i år och nästa år. Export och investeringar blir de viktigaste drivkrafterna för den svenska tillväxten. Samtidigt ger expansiv ekonomisk politik gynnsamma förutsättningar för inhemsk efterfrågan. Finanspolitiken är klart expansiv år 2018. Penningpolitiken är också expansiv. Reporäntan som nu ligger på minus 0,5 procent, väntas börja höjas långsamt först under det tredje kvartalet 2018.

Hushållens konsumtion fortsätter att öka i god takt samtidigt som sparandet förblir högt. Den offentliga konsumtionen växlar ner i spåren av minskade utgifter kopplade till migration. KPIF-inflationen väntas bli något lägre än inflationsmålet 2018 och i stort sett ligga på målet 2019.

Trots att bristtal, vakansgrader och andra indikatorer signalerar matchningsproblem så ökar sysselsättningen snabbt samtidigt som lönerna ökar måttligt. Mot den bakgrunden blir bedömningen av hur ansträngt resursläget är mycket osäker.

Den största inhemska nedåtrisen i prognosen är att obalanserna på bostadsmarknaden utlöser ett kraftigt prisfall och att hushållen svarar med att dra upp sitt sparande och minska konsumtionen. Om bostadspriserna istället dämpas måttligt på grund av den ökade bostadsproduktionen, vilket är vårt huvudscenario, är detta i huvudsak gynnsamt.

Det finns också möjligheter för en bättre utveckling än den som redovisas här. För att detta ska ske behöver finanspolitiken vara fortsatt tillväxtorienterad samtidigt som avtalslösningar för bättre etablering och andra arbetsmarknadspolitiska insatser kommer på plats som håller igång sysselsättningsuppgången.

Läget på arbetsmarknaden har stadigt förbättrats under senare år med stigande sysselsättning och sjunkande arbetslöshet. De närmaste åren väntas en fortsatt stark sysselsättningsuppgång. Nivån för antalet nyanmälda lediga platser är hög och antalet varsel om uppsägning är lågt. Kommunernas efterfrågan på arbetskraft har ökat kraftigt. Företagens anställningsplaner i Konjunkturbarometern ligger betydligt högre än det historiska medelvärdet. Arbetslösheten väntas under 2018 att sjunka till 6,4 procent och år 2019 sjunka ner till 6,0 procent.

Hur långt kan arbetslösheten sjunka i ett starkt konjunkturläge? Ett svar är Konjunkturinstitutets och andra institutioners uppskattningar av jämviktsarbetslösheten. Men LO-ekonomerna menar att denna typ av uppskattningar i dagsläget ger mycket liten vägledning. Frågan om hur långt arbetslösheten kan sjunka de närmaste åren måste utgå från hur arbetslösheten ser ut.

Många nyanlända som söker etablering saknar de kunskaper och färdigheter som krävs på svensk arbetsmarknad. LO-ekonomerna kan konstatera att väldigt få av de kortutbildade arbetslösa, nyanlända såväl som andra grupper, lämnar arbetslöshet för utbildning. Den

växande tudelningen var bakgrunden till att LO presenterade förslaget om utbildningsjobb, med gemensamma åtaganden från arbetsmarknadens parter och staten. LO-förbunden begärde hösten 2017 förhandling med var och en av sina motparter för att få en avtalsmodell på plats. Förhandlingsinbuden mottogs positivt och förhandlingar pågår mellan parterna.

En majoritet av förbunden har nu sagt jag till den liggande principöverenskommelsen med arbetsgivarna och nästa steg är att inleda diskussioner med staten för att bland annat säkra tillgången på utbildningsplatser.

Trots hög aktivitet i näringslivet ökar inte lönerna mycket mer än de centrala avtalen. Däremot ökar lönerna snabbare i offentlig sektor. I år bedömer vi att lönerna för hela ekonomin ökar med 2,7 procent. Det hotar vare sig den redan goda lönsamheten i näringslivet eller inflationsmålet.

Vi kan konstatera att arbetskraftskostnaderna under de senaste åren stigit långsamt i många avancerade ekonomier, däribland Sverige, trots att ekonomin går bättre än på många år, och trots att de traditionella måtten tyder på att arbetsmarknadsläget börjar bli alltmer ansträngt.

Det finns flera möjliga förklaringar till den långsamma löneökningstakten. Effekterna går inte helt att separera från varandra. I kapitel 4 beskriver vi de förklaringar vi finner mest relevanta i den internationella diskussionen, utan att göra någon inbördes rangordning dem emellan:

- Arbetsmarknadsläget är inte så ansträngt som det hävdas
- Inflationsförväntningarna har varit låga ända sedan finanskrisens utbrott
- Produktivitetstakten har växlat ned
- Arbetstagarnas förhandlingsstyrka har minskat
- Det sker en internationell löneanpassning, där låga löner i ett land ofta blir riktmärke för andras löneökningar

Även i Sverige har lönerna ökat långsammare efter finanskrisen. Orsakerna är i hög utsträckning desamma som för andra länder. LO-ekonomernas bedömning är att lönerna inte ökat *för* långsamt så här långt, men att det finns en risk att det kan ske framöver om inte löneglidningen tar fart eller de centrala avtalen blir högre i framtiden.

I och med regeringens höstbudget har konturerna i svensk ekonomisk politik blivit skarpare. Regeringen föreslår satsningar på 40 miljarder kronor. Fokus ligger på välfärdsområdet, med riktade satsningar på vården om närmare åtta miljarder. Till detta kommer ökade transfereringar till hushållen. Barnbidraget höjs med 200 kronor till en årlig kostnad av fem miljarder. Ytterligare ett viktigt område är satsningar på det som regeringen själva kallar för ”trygghet” och innefattar framför allt mer pengar till polisen och försvaret.

LO-ekonomerna är positiva till inriktningen av budgeten för 2018. Men vi måste konstatera att inkomstskillnaderna i Sverige är för stora och den ekonomiska politiken kan och bör bidra till att de minskar. För att vända denna utveckling skulle det behövas tydligare satsningar på de grupper som halkat efter och en bred skattereform med högre skatt på kapitalinkomster och förmögenheter som ett centralt inslag.

LO-ekonomerna delar inte uppfattningen hos vissa aktörer att en alltför expansiv finanspolitik leder till krav på åtstramningar framöver. Detta understöds av det låga trycket på löner och priser under prognosperioden.

Merparten av det utrymme som regeringen lägger på ökade utgifter går i oppositionens budgetar i stället till skattesänkningar. I sina skuggbudgetar motsätter sig oppositionspartierna även många av de förslag som bidrar till mindre ekonomiska klyftor. Sverigedemokraterna motsätter sig regeringens höjning av barnbidraget. Samtliga allianspartier motsätter sig att regeringen vill höja skatten på sparande i investeringssparkonto och kapitalförsäkring.

Valåret 2018 kommer därför på den ekonomiska politikens område att präglas av en traditionell konflikt mellan välfärd och skattesänkningar. Troligen är detta en konflikt som de flesta riksdagspartier är nöjda med och kommer försöka förstärka ytterligare i vårmotioner och valmanifest.

Tabell 1.1 Nyckeltal

Procentuell förändring om inget annat anges

	2016	2017	2018	2019
BNP till marknadspris	3,3	3,0	3,0	2,2
BNP, kalenderkorrigerad	3,1	3,2	3,1	2,2
BNP i Euroområdet		2,1	1,9	
BNP i USA		2,2	2,3	
Sysselsättning	1,5	2,2	1,4	0,9
Arbetslöshet ¹	6,9	6,7	6,4	6,1
Sysselsättningsgrad, 20-64 ²	81,2	82,2	82,7	83,0
Timlön ³	2,2	2,7	2,9	3,2
Produktivitet i näringslivet ⁴	1,6	2,3	1,8	1,6
KPI	1,0	1,8	1,8	2,6
KPIF	1,4	1,9	1,8	2,1
Real disponibel inkomst	2,3	2,1	3,0	1,5
Bytesbalans ⁵	5,1	4,7	4,6	4,6
Växelkurs, KIX	111,6	112,2	110,5	108,9

¹ Procent av arbetskraften² Procent av befolkningen 20-64³ Enligt konjunkturlönestatistiken⁴ Kalenderkorrigerad⁵ Procent av BNP

Källa: SCB, Riksbanken samt egna beräkningar

2. Internationell ekonomi. Vind i seglen.

Utsikterna för den globala ekonomin har stärkts sedan LO-ekonomernas prognos våren 2017. Den globala tillväxten väntas i år enligt IMF att bli 3,6 procent. Viktigast för Sverige är att tillväxtutsikterna har förbättrats i euroområdet där nu samtliga större euroländer väntas få hygglig tillväxt både i år och 2018. Euroområdet som helhet väntas 2017 växa med drygt två procent – den starkaste tillväxten sedan 2010.

Tabell 2.1 BNP-tillväxt

	2017	2018
Euroområdet	2,1	1,9
Tyskland	2,0	1,8
Frankrike	1,6	1,8
Italien	1,5	1,1
Spanien	3,1	2,5
Finland	2,8	2,3
Danmark	1,9	1,8
Norge	1,4	1,6
Storbritannien	1,7	1,5
Ryssland	1,8	1,6
USA	2,2	2,3
Indien	6,7	7,4
Kina	6,8	6,5

Källa: IMF

Den internationella ekonomiska utvecklingen fortsätter att tyngas av flera globala ekonomiska fenomen såsom svag lönetillväxt, en produktivitetstillväxt under historiskt snitt och en begränsad tillväxt av den globala handeln. Vi bedömer det som sannolikt att dessa negativa globala faktorer kommer att kvarstå under överskådlig tid. Den svaga utvecklingen av löner, produktivitet och handel är förmodligen i delar sammankopplad med en global politisk utveckling med ökat stöd för högerpopulistiska och auktoritära politiker i flera länder. LO-ekonomerna gör också bedömningen att det globala politiska läget fortsatt är förknippat med flera osäkerhetsfaktorer. Storbritanniens utträde ur EU och den amerikanska presidentens nyckfullhet är två av de osäkerhetsmoment som finns globalt.

USA

IMF gör i sin senaste prognos en mindre nedrevidering av USAs tillväxt i år men också av tillväxten framöver. Nedskrivningen är konsekvensen av att IMF nu inte längre bedömer det som sannolikt att president Trump kommer att genomföra någon expansiv ekonomisk politik. USA väntas växa med strax över två procent i år och nästa år. Arbetslösheten i USA bedöms i år understiga 4,5 procent och är därmed på den lägsta nivån sedan år 2000. Löneökningarna har varit mycket blygsamma sedan finanskrisen men har rört sig uppåt de senaste åren. Andra positiva tecken är ett minskat arbetslöshetsgap mellan svarta och vita amerikaner.

Den amerikanska centralbanken Federal Reserve bedrev efter finanskrisen en mycket expansiv penningpolitik där styrräntan låg på 0–0,25 procent mellan december 2008 och december 2015. Därefter har räntorna höjts vid fyra tillfällen samtidigt som de så kallade kvantitativa lättnaderna i form av stödköp avvecklats. Inriktningen från Fed är att fortsätta höja räntan steg för steg, även om den amerikanska inflationen är svag. I februari 2018 går den nuvarande mandatperioden ut för bankens chef Janet Yellen och hon väntas efterträdas av

Jerome Powell som idag är ledamot av Federal Reserves styrelse. Valet av Powell väntas inte påverka penningpolitiken i någon tydligt annorlunda riktning.

Kina och Indien

Kina har under lång tid varit en motor för den globala ekonomin och har under flera år uppvisat tvåsiffriga tillväxttal. Nu genomför Kina en statligt orkestrerad omställning från en export- och investeringsorienterad ekonomi till en mer medelklassorienterad ekonomi där konsumtion väger tyngre. Kinesisk tillväxt har steg för steg dämpats sedan 2010. Samtidigt har Indien steg för steg ökat sin tillväxttakt. År 2016 hade Indien och Kina tillväxttal på drygt respektive knappt sju procent. Även under år 2017 väntas Kina tack vare en expansiv finanspolitik uppnå närmare sju procents tillväxt. På sikt finns påtagliga risker förknippade med Kinas skuldsättning som har byggts på av den expansiva politik som bedrivits sedan finanskrisen.

Indiens tillväxt antas i år bli lägre än tidigare väntat. Nedrevideringen är i stora delar resultatet av att Indien har genomfört en större valutareform där sedlar bytts ut i stor skala samtidigt som en mer enhetlig nationell beskattning av varor och tjänster nu införs. Reformerna minskar tillväxten kortsiktigt. Men på längre sikt bidrar ett modernare skattesystem till förbättrade tillväxtförutsättningar. Indien blir allt för den globala ekonomiska tillväxten.

Råvaruproducerande länder

Exportorienterade råvaruproducerande länder har under flera år haft ett besvärligt läge på grund av nerpressade priser på olja och metaller. Priserna har nu stabiliserats vilket bidrar till att flera råvaruproducerande länder väntas få en något bättre ekonomisk utveckling. Ryssland bedöms 2017 att växa med närmare två procent efter att ha uppvisat negativa tillväxttal både 2015 och 2016. Även Brasilien väntas gå från negativ till svagt positiv tillväxt. Men råvarupriserna är fortsatt på historiskt låga nivåer.

Flera oljeproducerande länder väntas ha fortsatt svag tillväxt. Det gäller inte minst Saudiarabien som inom ramen för OPEC har dragit ner sin oljeproduktion. Oljepriset är för närvarande på omkring 60 dollar fatet. Nuvarande priser är väsentligt högre än de 30 dollar som rådde i början på 2016 men påtagligt under de nivåer som rådde under de första åren på 2010-talet.

Storbritannien

Storbritannien chockade omvärlden med att i juni 2016 rösta för ett utträde ur den Europeiska unionen. Initialt utvecklades den brittiska ekonomin bättre än vad många hade förutspått när folkomröstningsresultatet stod klart. Men tillväxttakten i den samlade ekonomin försvagas nu. Hushållens köpkraft urholkas av högre importpriser som följd av deprecieringen av valutan. Oron för den långsiktiga utvecklingen i Storbritannien har också vuxit i takt med att det klargjorts att den brittiska regeringen prioriterar nationell bestämmanderätt över migrationspolitiken framför att sluta ett avtal med EU som ger brittiska företag fortsatt fri tillgång till EU-marknaden. Parlamentsvalet i juni, som utlöstes av premiärminister May för att få ett starkare mandat i Brexitförhandlingarna, resulterade i en kraftigt försvagad konservativ minoritetsregering.

Euroområdet

Euroområdet bedöms 2017 växa med drygt två procent och knappt två procent under år 2018. Euroområdet har visat positiva tillväxtsiffror varje år sedan 2014. Tillväxten är bred i området. År 2016 var det första året sedan 2007 som samtliga medlemsländer hade positiva tillväxttal. Eurokrisen så som den utspelade sig under de första åren på 2010-talet är nu ett avslutat kapitel. Men europeisk ekonomi bär fortsatta spår av den djupa krisen.

Den goda ekonomiska utvecklingen i euroområdet drivs av en kombination av goda exportmöjligheter globalt och en tillväxtfrämjande finans- och penningpolitik inom euroområdet. ECB bedriver en expansiv penningpolitik med låg ränta och stödköp av värdepapper. Det strukturella finansiella sparandet i medlemsländerna har försvagats under de

senaste åren. Detta är en utveckling som politiskt understöds av den nuvarande EU-kommissionen.

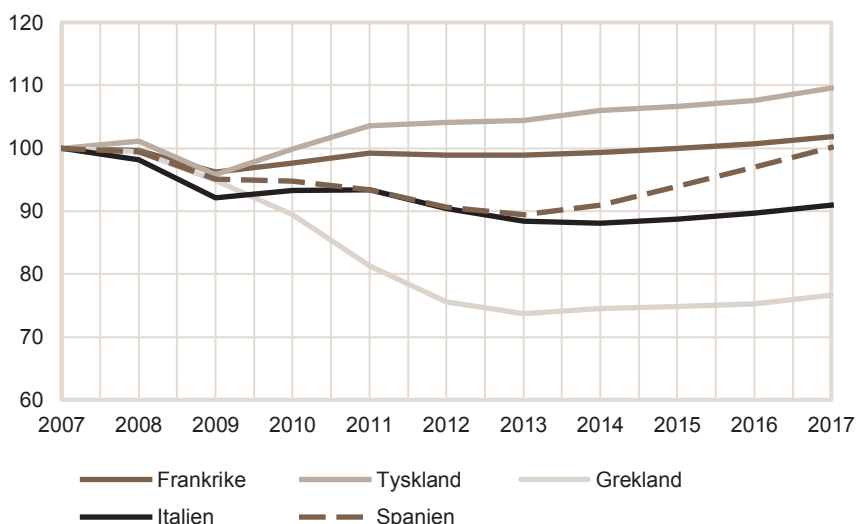
En indikator på kraften i konjunkturen i euroområdet är EU-kommissionens konjunkturbarometer som har stigit påtagligt de senaste månaderna och ligger högt inom de flesta sektorer. Inom industrin är barometervärdet det starkaste sedan mätningarna började 1990. I den sammanvägda barometern är värdet det högsta sedan början på 2000-talet.

Under eurokrisen föll investeringarna inte bara som andel av BNP utan också i absoluta termer. Under de senaste åren har investeringarnas andel av BNP stigit år för år. Men fortfarande understiger investeringarna i absoluta tal de nivåer som rådde före finanskrisen.

Europas förbättrade ekonomiska utveckling har varit en viktig drivkraft till de senaste årens goda svenska tillväxt. En fortsatt hygglig tillväxt i euroområdet kommer vara till gagn för svensk ekonomi.

Omfattande ekonomiska problem kvarstår dock för området. Åtta av euroområdets medlemsländer var år 2016 fortfarande fattigare, mätt som köpkraftskorrigerad BNP per capita, än vad man var före finanskrisen. Greklands BNP per capita har sjunkit med 25 procent under perioden. Även italienarnas levnadsstandard har sjunkit och BNP per capita var 2016 tio procent lägre än före finanskrisen. Europa har och fortsätter att betala ett mycket högt pris för de politiska misstag som bidrog till och fördjupade eurokrisen.

Diagram 2.2 Utvecklingen av BNP per capita i några euroländer, köpkraftskorrigerad och fasta priser

Källa: IMF, 2000-2016 är utfall och 2017 är en prognos

IMF bedömer att arbetslösheten sjunker eller är stabil i samtliga euroländer under år 2017, med undantag för Estland. Men arbetslösheten är fortsatt hög i euroområdet. År 2017 väntas arbetslösheten i Frankrike att uppgå till 9,5 procent, i Italien bedöms den landa på 11,4 procent och i Spanien på 17,1 procent. Samtidigt väntas arbetslösheten i Tyskland vara rekordlåga 3,8 procent. Sysselsättningen har utvecklats positivt i euroområdet och var 2016 nästan tillbaka på nivån som gällde före finanskrisen.

EMU-projektet är fortfarande ett ofärdigt politiskt projekt. Flera processer pågår för att fördjupa integrationen i euroområdet med bl.a. en bankunion. Politiskt så är frågan om ett mer federalt EMU-område med ökad samverkan kring en gemensam finanspolitik, väckt av den nyvalda franska presidenten Macron, är vägen framåt.

Finland

Det står nu helt klart att Finland har lämnat den utdragna lågkonjunkturen och tillväxten tar fart i år. För första gången på flera år drivs finsk tillväxt av både stigande inhemsk efterfrågan och stark exporttillväxt på drygt 5 procent. Optimismen hos såväl företag som hushåll är stor. Årets höga tillväxttakt dämpas dock nästa år då hushållens köpkraft dämpas och det höga bostadsbyggandet bromsas upp.

Framtidsutsikterna för en fortsatt god och bred exportutveckling är ljusa. Konkurrenskraftsavtalet, som syftar till att sänka enhetsarbetskostnaderna, bidrar till stärkt konkurrenskraft. Det bör dock påpekas att tillväxten började öka redan innan avtalet hann förbättra konkurrenskraften, och den tidigare svaga tillväxttakten kan alltså endast delvis förklaras av svag konkurrenskraft. Den positiva exportutvecklingen beror istället delvis på att efterfrågan från viktiga exportmarknader, inklusive Ryssland, ökar och att stigande investeringar höjer produktionskapaciteten. Näringslivets investeringar tog fart förra året och ökar i år på bred front.

Arbetsmarknaden har förbättrats och sysselsättningen, som började öka i fjol, fortsätter att växa med uppskattningsvis 0,7 procent i år och nästa år. Men arbetslösheten minskar endast marginellt och kommer även under nästa år att ligga över 8 procent.

Konkurrenskraftsavtalet sätter ett tak för löneökningarna som ökar blygsamt. I år och nästa år, då inflationen bedöms öka till cirka 1,5 procent, blir det inga eller ytterst små reallöneökningar. Hushållens konsumtion har dock ökat snabbare än de disponibla inkomsterna under flera år, vilket betyder att hushållen sparar mindre än tidigare. Ett starkt konsumentförtroende, stigande sysselsättning och minskat sparande upprätthåller den privata konsumtionen som ökar snabbare än under de senaste åren.

Åtstramningspolitiken fortsätter och offentliga utgifter och investeringar kommer inte att bidra till tillväxten. Trots den goda ekonomiska tillväxten kommer de offentliga finanserna uppvisa underskott ytterligare några år. Statsskulden som andel av BNP, som fördubblats sedan 2008, minskar i takt med ökad BNP-tillväxt men kommer fortsatt att ligga över 60 procent under kommande år.

Norge

Den norska ekonomin har återhämtat sig i år efter två år med lägre tillväxttakt. Oljeprisuppgången och en starkare utveckling av fastlandsekonomin gör att uppgången är bred och framtidsutsikterna är ljusa. De flesta förtroendeindikatorer har förbättrats och ligger nu på normala nivåer.

Exporten utvecklas starkt på grund av stigande efterfrågan i omvärlden och en relativt svag norsk krona. Kronan kommer dock att stärkas i takt med ökad tillväxt. Näringslivets investeringar ökar från en låg nivå samtidigt som byggandet fortsätter att vara hög. Huspriserna i Osloområdet har dämpats, och bedöms fortsätta att minska, samtidigt som huspriserna i övriga landet har ökat något. Men trots en svag husprisökning så stiger hushållens konsumtion till följd av ökande sysselsättning och att arbetslösheten återigen är på väg ner mot 4 procent.

Löneökningarna är måttliga. Förra året ökade lönerna med 1,7 procent, vilket var lägre än inflationstakten på hela 3,6 procent. I år väntas dock lönerna öka med cirka 2,5 procent, samtidigt som inflationen har fallit snabbt och ligger under målet på 2,5 procent. Det talar för en fortsatt expansiv penningpolitik då Norges Bank avvaktar med räntehöjningar.

Danmark

Den danska tillväxttakten har varit god under en längre tid och ser i år ut att bli den högsta sedan finanskrisen. Tidigare har tillväxten främst drivits av hushållens konsumtion och näringslivets investeringar. Nu tar även exporten fart och tillverkningsindustrins produktionsvolymerna är rekordhöga. Det bidrar till att även näringslivets investeringar ökar påtagligt. Sammantaget är tillväxten stabil och indikerar fortsatt konjunkturuppgång.

Sysselsättningen har ökat de senaste fyra åren och arbetslösheten har sjunkit markant. Lönerna ökade i fjol, och beräknas i år öka med 1,8 procent. Tack vare låg inflation har detta gett reallöneökningar. Det bidrar, tillsammans med att huspriserna stiger i hela landet, till att hushållens konsumtion fortsätter att öka och även fortsättningsvis utgör den viktigaste motorn i

konjunkturuppgången. Samtidigt minskar hushållens skuldsättning i förhållande till deras inkomster.

Mot ett fördjupat samarbete inom EMU-området?

“If we don’t move forward, we decide for dismantling the Eurozone... Without transfers you will not allow the periphery to converge and will create political divergence towards extremists”

Emmanuel Macron, Financial Times 25 September 2015

Den ekonomiska och politiska utvecklingen i EMU-området har mycket stor betydelse för Sverige. EMU-området är Sveriges främsta handelspartner. Över 40 procent av den svenska varuexporten och drygt 50 procent av varuimporten sker med EMU-området.

EU utgörs i växande utsträckning av länder som har euron som valuta. När euron infördes år 1999 hade EMU 11 medlemmar. Idag är 19 EU-länder medlemmar av EMU-samarbetet. Efter Storbritanniens utträde kommer EMU-länderna att utgöra tre fjärdedelar av EUs befolkning och över 85 procent av EUs samlade BNP.

Men utmaningarna för EMU-projektet är stora. Europeisk ekonomi har präglats av finanskrisen i snart ett årtionde. Även om krisfasen sedan flera år är över så är effekterna av krisen fortsatta kännbara i form av hög arbetslöshet och politisk instabilitet i flera medlemsländer. EMU-området står sannolikt inför en period av ökad ekonomisk och politisk integration. Flera faktorer pekar i en sådan riktning.

Brexit har paradoxalt stärkt den europeiska integrationen då Storbritannien inte längre kan agera motvalls i integrationssträvanden. Valet av Trump och den osäkerhet han har skapat kring USA globala roll bidrar också till att det inom Europa finns ett ökat tryck för närmare samarbete. Samtidigt har ett nytt inslag uppträtt i den ekonomiska integrationsprocessen i och med storsegern för president Macron i Frankrike, som valdes på ett tydligt mandat om ökat europeiskt samarbete.

EU-kommissionen har under ledning av ordförande Juncker valt en betydligt mer tillväxtorienterad inriktning än den tidigare kommissionen. Ett tydligt exempel på omsvängningen är att EU-kommissionen nu efterfrågar en mer expansiv ekonomisk politik i EMU-området än vad medlemsländerna själva avser att bedriva. Där EU-kommissionen för 2017 förespråkade en finanspolitik som var cirka 50 miljarder euro mer expansiv än den faktiskt förväntade finanspolitiken i EMU-området.¹

Men även om tillväxten i euroområdet nu är relativt god så kvarstår flera av de strukturella svagheterna med EMU-projektet som blixtbelystes efter finanskrisen. Bakgrunden till den ekonomiska krisen i EMU var att enskilda stater och/eller befolkningar hade lånat för mycket från andra länder, och i allt för liten omfattningen använt den ökade skuldsättningen till produktiva investeringar. I flera länder tvingades staten rädda privata banker vilket resulterade i att vårdslös privat skuldsättning kom att omvandlas till ökad offentlig skuldsättning. I den meningen så var EMU-krisen en klassisk skuldcrisis. Men det som gjorde krisen så djup var att den skedde inom en valutaunion, som inte var ett optimalt valutaområde, och som saknade erforderliga verktyg och regler för att minimera de negativa konsekvenserna.

Det naturliga hade varit att låta en politisk union med en gemensam finanspolitik, som kunde stabilisera ekonomin vid krisen och utjämna obalanser mellan länder, växa fram hand i hand med valutaunionen. Men för detta fanns allt för litet politiskt stöd. Utvecklingen de senaste tio åren visar att det ekonomiska priset blir högt när ekonomin inte kan stabiliseras med gemensam finanspolitik. Tyskland eftersträvar fler gemensamma regler och möjligheter till ingrepp mot länder som inte följer reglerna. Tyskland eftersträvar att bygga ut ESM-fonden som byggdes upp under finanskrisen för att kunna användas vid framtida ekonomiska problem. Frankrike vill istället se mer av direkt gemensam finanspolitik med en gemensam finansminister i euroområdet, stor gemensam budget och ett europaparlament.

¹ Ur EU-kommissionens rapport “Towards a positive fiscal stance for the Euro Area”, November 2016

LO-ekonomerna bedömning är att det behöver finnas mekanismer som utjämnar ekonomiska obalanser mellan EMU-länderna. I avsaknad av europeiska utjämningsmekanismer kommer nya, och kanske oväntade, obalanser att byggas upp mellan länderna. Utjämningsmekanismer kan utformas på ett flertal olika sätt men i grund och botten handlar det om att tillföra EMU-området verktyg som utjämnar mellan olika länders konjunkturfaser och gör livet drägligare för medborgarna om ett land får ekonomiska problem.

Hur den ökade ekonomiska integrationen inom EMU-området kommer gestalta sig är oklart. Men att en ökad integration står för dörren är mycket sannolikt. I närtid är det framförallt en fördjupad samverkan inom ramen för bankunionen som ligger för handen med en allt mer federal övervakning och reglering av de europeiska bankerna. Stora steg har redan tagits för att hitta en gemensam ordning för tillsyn av banker och hantering av banker i kris. Däremot återstår betydande arbete för att få en gemensam fungerande insättningsgaranti. Den framtida finanspolitiska integrationen kommer troligen att spegla både tyska och franska prioriteringar, till exempel genom att kombinera mer gemensam övervakning av nationell ekonomisk politik med mer av federal finanspolitik.

3. Sverige: Fortsatt högkonjunktur

Den svenska BNP-tillväxten väntas bli fortsatt hög, 3 procent, både i år och nästa år. Utsikterna för den globala ekonomin har förbättrats sedan LO-ekonomernas prognos våren 2017 och tillväxten i Europa, som är den viktigaste marknaden för svensk export, stärks gradvis. Samtidigt ger expansiv ekonomisk politik gynnsamma förutsättningar för inhemsk efterfrågan. Finanspolitiken är klart expansiv med ofinansierade reformer omfattande 40 miljarder kronor i budgeten för 2018. Penningpolitiken är också expansiv med en real reporänta under -2 procent. Reporäntan som nu ligger på -0,5 procent, väntas börja höjas långsamt först under det tredje kvartalet 2018.

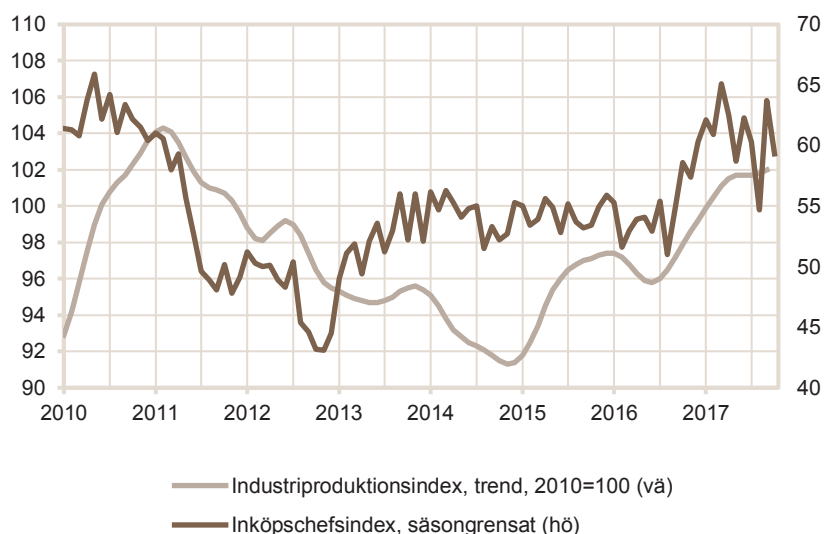
Export och investeringar väntas bli de viktigaste drivkrafterna för tillväxten. Hushållens konsumtion fortsätter att öka i stabil, god takt samtidigt som sparandet förblir högt. Den offentliga konsumtionen växlar ner i spåren av minskade utgifter kopplade till migration. Sysselsättningen ökar kraftigt, men eftersom arbetskraften växer i nästan samma takt minskar arbetslösheten relativt långsamt. KPIF-inflationen väntas bli något lägre än inflationsmålet 2018 och i stort sett ligga på målet 2019.

Beräkningarna för 2019 är mer ett scenario än en prognos. 2019 väntas en viss nedväxling av BNP-tillväxten. Det bygger på ett antagande om att den ekonomiska politiken blir klart mindre expansiv. Riksbanken börjar höja reporäntan och finanspolitiken inriktning går från att ha varit kraftigt expansiv till att vara i stort sett neutral. Samtidigt väntas utbudsrestriktioner, särskilt på arbetsmarknaden i form av tilltagande matchningsproblem, i allt högre grad göra sig gällande.

BNP ökade med 2,5 procent det första halvåret i år jämfört med samma halvår 2016. Samtidigt var sysselsättningsuppgången påtagligt snabb. Månadsstatistik och indikatorer för utvecklingen i näringslivet tyder på en fortsatt hög BNP-tillväxt under det andra halvåret i år.

Konjunkturinstitutets barometerindikator, som väger samman förväntningar hos hushåll och företag, indikerade i oktober för sjunde månaden i rad betydligt starkare tillväxt än normalt. Tillverkningsindustrins konfidensindikator ligger på en historiskt hög nivå. Även detaljhandels-, bygg- och anläggningsverksamhets och privata tjänstenäringars konfidensindikatorer ligger över eller betydligt över sina historiska genomsnitt.

Industrikonjunkturen är stark. Inköpschefsindex sjönk i oktober något från den näst högsta nivån i år och det genomsnittliga indextalet hittills i år ligger runt 60, där ett indextal över 50 indikerar tillväxt.

Diagram 3.1 Industriproduktionsindex och inköpschefsindex

Källa: SCB och Swedbank

Konjunkturinstitutet och andra bedömare anser att resursutnyttjandet är högre än normalt i år och att det stiger ytterligare 2018. Men den nuvarande högkonjturen är i flera avseenden ovanlig. Trots högt resursutnyttjande så ökar lönerna måttligt och inflationen ligger under den målsatta. Trots att bristtal, vakansgrader och andra indikatorer signalerar matchningsproblem så ökar sysselsättningen snabbt. Mot den bakgrunden är bedömningen av resursläget mycket osäker.

Den största nedåtriskan i prognosen är att obalanserna på bostadsmarknaden utlöser ett betydande prisfall och att hushållen svarar med att öka sitt redan höga sparande ytterligare och dra ner på konsumtionen. Om bostadspriserna i stället dämpas måttligt på grund av den ökade bostadsproduktionen, vilket är vårt huvudscenario, är detta i huvudsak gynnsamt.

Det finns också möjligheter för en bättre utveckling än den som redovisas här, särskilt 2019. I ett sådant scenario utnyttjas potentialen för ytterligare reformer som ges av de starka offentliga finanserna och finanspolitiken blir fortsatt expansiv. Inhemsk efterfrågan växer snabbare och LOs förslag om utbildningsjobb och andra arbetsmarknadspolitiska insatser håller igång sysselsättningsuppgången.

Efterfrågan och arbetsmarknad

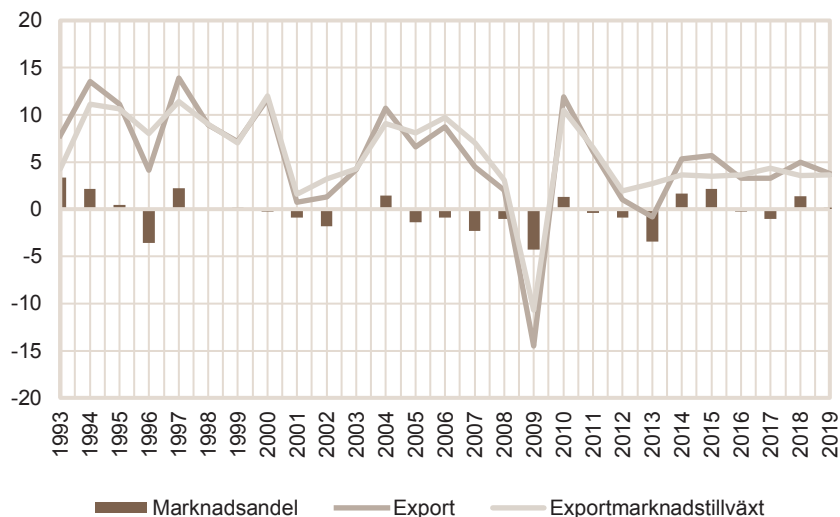
Export och import

Exporten ökade kraftigt under det andra kvartalet i år efter ett svagare första kvartal.

Indikatorer för bland annat ordergången till exportindustrin, som den redovisas i Konjunkturbarometern och inköpschefsindex och av SCB, ligger på höga nivåer och den positiva exportutvecklingen väntas fortsätta resten av i år och 2018.

Den internationella utvecklingen förbättras gradvis de närmaste åren och marknaden för svensk export växer snabbare än tidigare. Svensk export bedöms öka snabbare än marknadstillväxten med stöd av en fortsatt relativt svag krona. Därtill väntas en starkare investeringskonjunktur i omvärlden gynna svensk export.

Diagram 3.2 Export, exportmarknadstillväxt och marknadsandel
Volymförändring i procent

Källa: SCB, IMF och egna beräkningar

Importen antas i vår prognos följa historiska mönster och bedömningen bygger på skattade samband mellan importen och efterfrågan där hänsyn tas till att importinnehållet varierar mellan olika efterfrågekomponenter. Importen ökar drygt cirka en procentenhet snabbare än total efterfrågan i år och nästa år, vilket är i linje med den historiska trenden för importen som andel av efterfrågan.

Inhemsk efterfrågan

De **fasta bruttoinvesteringarna** har sedan ett par år tillbaka utvecklats starkt och varit en av de främsta drivkrafterna för BNP-tillväxten. I år och nästa år väntas den snabba utvecklingen fortsätta.

Det är särskilt bostadsinvesteringarna som ökat snabbt under senare år.

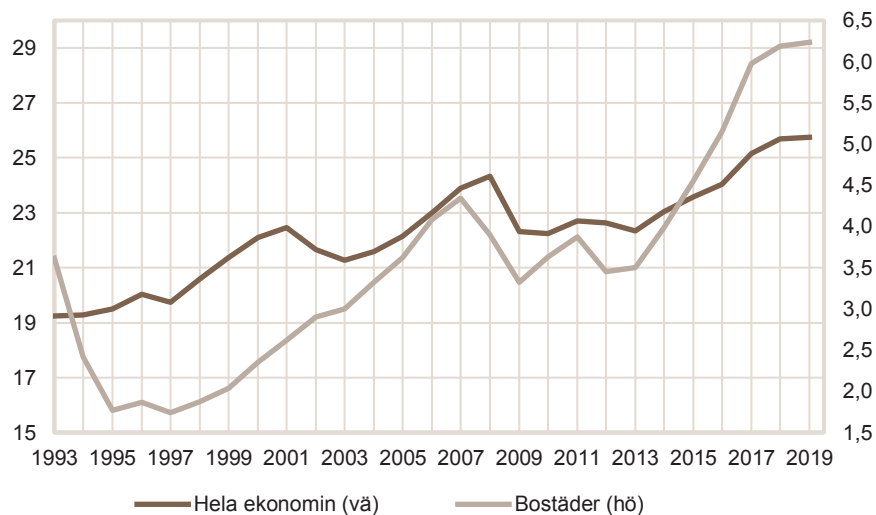
Bostadsinvesteringarna väntas fortsätta att öka, framför allt genom nybyggnation, mot bakgrund av de stora behov som finns, men tillväxttakten bedöms bli lägre 2018 och framöver. Den höga investeringsnivån gör det svårt att upprätthålla samma höga ökningstal som under de senaste åren.

Näringslivets investeringar, exklusive bostadsinvesteringar, utvecklades svagt i fjol. Bakgrunden är en återgång till normala nivåer för investeringar i FoU. Undantaget i fjol har näringslivets investeringar exklusive bostäder ökat påtagligt under senare år. Stigande produktion, låga räntor och hygglig lönsamhet har inneburit gynnsamma förutsättningar. Investeringarnas andel av produktionen har ökat snabbt efter finanskrisen till en nivå som inte setts sedan 1980-talet. Mot bakgrund av den höga nivån dämpas ökningstakten för investeringarna på några års sikt.

De goda utsikterna för export och industriproduktion och det redan höga kapacitetsutnyttjandet i industrin medför snabbt ökande investeringar där i år och nästa år.

Diagram 3.3 Investeringar

I procent av BNP i löpande priser

Källa: SCB och egna beräkningar

För de offentliga investeringarna antas en utveckling i linje med Konjunkturinstitutets bedömning från i oktober. Där väntades en hög ökningstakt både i år och nästa år. Bakgrunden är demografiskt betingade behov av nya verksamhetslokaler i kommunerna och ett antal stora infrastrukturprojekt nästa år. **Lagren** väntas ge marginella bidrag till BNP-utvecklingen de närmaste åren.

Tillväxten i **hushållens konsumtion** bromsade in något i fjol, trots ökande sysselsättning, inkomster och tillgångspriser, och det höga sparandet steg ytterligare något.

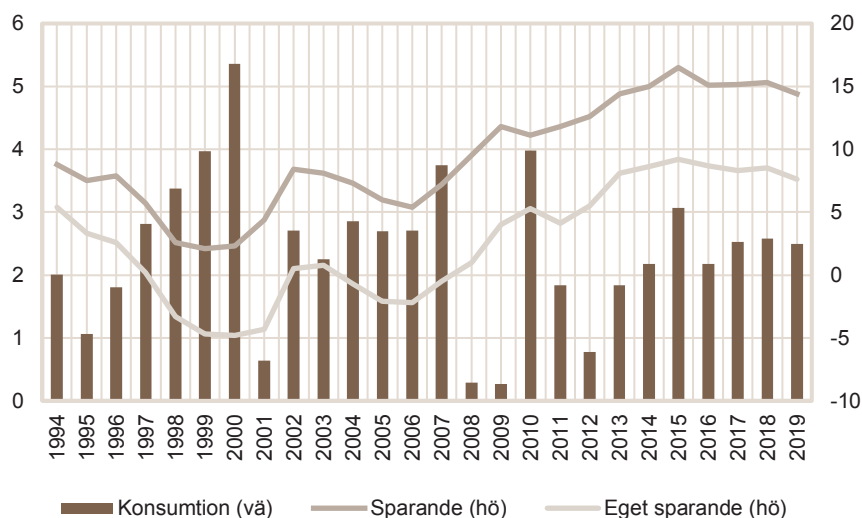
I det korta perspektivet är en trolig förklaring till det höga hushållssparandet att hushållen buffertsparar till följd av osäkerhet kring utvecklingen av bolåneräntor och bostadspriser. Osäkerhet om utvecklingen i omvärlden spelar sannolikt också in.

I år och nästa år ökar hushållens reala inkomster i god takt. 2018 bidrar den expansiva finanspolitiken med ökade barnbidrag och sänkt skatt för pensionärer till att dra upp tillväxten. Därtill kommer att en längre periods stigande bostadspriser medfört att hushållens förmögenhet ökat.

Hushållens konfidensindikator från Konjunkturbarometern visar att stämningläget i hushållssektorn är marginellt bättre än normalt.

Mot den bakgrunden väntas konsumtionen öka i stabil, god takt 2017 och 2018. Sparkvoten ligger kvar på hög nivå även om sparandet minskar något 2019.

Diagram 3.4 Hushållens konsumtion och sparande
Procentuell förändring respektive procent av disponibel inkomst

Källa: SCB och egna beräkningar

Den **offentliga konsumtionen** spelade en betydande roll för den starka BNP-tillväxten 2015 och 2016. Konsumtionen ökade mycket snabbare än normalt, framför allt på grund av omfattningen av flyktningmottagandet. Utgifterna för flyktningmottagande sjunker markant i år och den statliga konsumtionen minskar. Samtidigt innebär den demografiska utvecklingen med fler barn och äldre i befolkningen en fortsatt stark ökning av den kommunala konsumtionen. Sammantaget innebär det att den offentliga konsumtionen i år och nästa år utvecklas i linje med historiska genomsnitt.

Arbetsmarknaden

Läget på arbetsmarknaden har stadigt förbättrats under senare år med stigande sysselsättning och sjunkande arbetslöshet. I år ökar både sysselsättning och arbetskraft starkt, med över 100 000 personer, och arbetslösheten minskar långsamt. Åren framöver dämpas ökningstakten för arbetskraften och sysselsättningen och nedgången i arbetslöshet blir fortsatt långsam.

Bilden av en fortsatt stark sysselsättningsökning i närtid stöds av ledande indikatorer. Nivån för antalet nyanmälda lediga platser är hög och antalet varsel om uppsägning är lågt. Företagens anställningsplaner i Konjunkturbarometern ligger betydligt högre än det historiska medelvärdet.

Mot bakgrund av den starka konjunkturen finns det goda argument för att antalet arbetade timmar per sysselsatt, medelarbetstiden, borde öka. Det vanligaste sättet att hantera brist på arbetskraft är genom att låta befintlig personal arbeta mer. Men utfallet i nationalräkenskaperna det första halvåret i år pekar mot att medelarbetstiden minskar kraftigt i år. Den sjunkande medelarbetstiden driver upp sysselsättningen.

Nästa år väntas medelarbetstiden öka något. Det bidrar tillsammans med ett svagare arbetskraftsutbud och matchningsproblem till att sysselsättningsuppgången dämpas framöver.

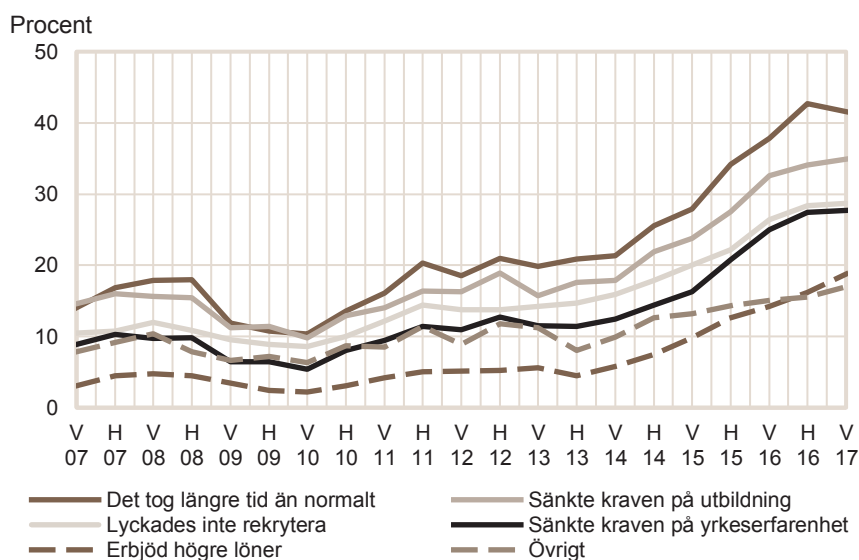
Enligt Konjunkturbarometern är bristtalen generellt på höga nivåer. Problemen är störst i offentlig sektor och byggsektorn. Under senare tid har bristtalen inom industrin ökat. Höga vakanstal är en annan indikator på matchningsproblem, som hänger samman med en ojämn nivå på arbetskraftens kunskaper och färdigheter. Brist och matchningsproblem är bidragande faktor till att sysselsättningstillväxten dämpas framöver. Men det är notabelt att sysselsättningen och sysselsättningsgraden, inte minst för utlandsfödda, ökar snabbt trots att bristtal, vakansgrader och andra indikatorer signalerar matchningsproblem. Ett exempel är att andelen tjänsteföretag som i Konjunkturbarometern för oktober uppger att de har brist på

personal är den största sedan 2013. Trots det uppges antalet anställda ha ökat i stor omfattning de senaste månaderna.

Bristen på arbetskraft inom offentlig sektor är som mest påtaglig för den kommunala verksamheten. Både ett högt flyktingmottagande och den demografiska utvecklingen bidrar till detta. Enligt Arbetsförmedlingens intervjuundersökning är den vanligaste konsekvensen av brist på arbetskraft att rekryteringarna tar längre tid än normalt. De offentliga arbetsgivarna har också sänkt kraven på formell utbildning och yrkeserfarenhet.

Diagram 3.5 Konsekvenser av arbetskraftsbrist vid rekryteringar inom offentliga verksamheter

Våren 2007–Våren 2017

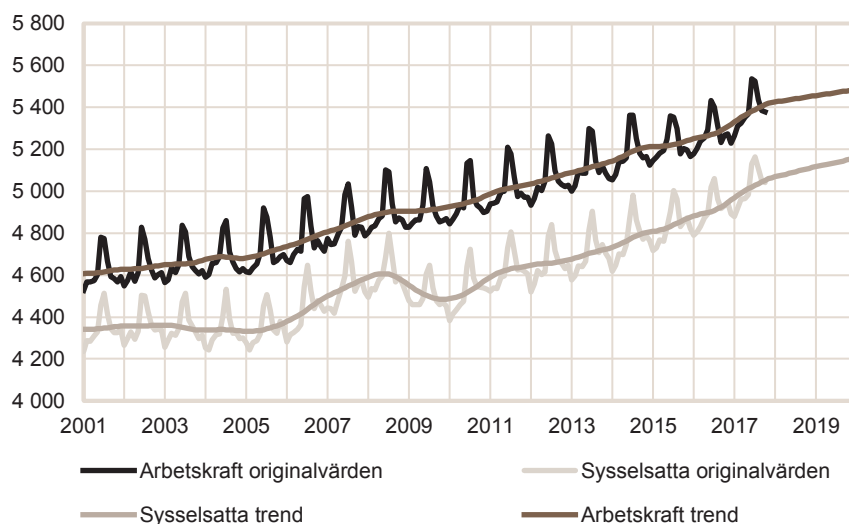
Källa: Arbetsförmedlingen

Enligt Konjunkturinstitutets bedömning stiger den så kallade potentiella produktivitetstillväxten i näringslivet från 1,7 procent i år till drygt 2 procent 2024. Drygt två procent är i linje med trendtillväxten för perioden 1982–2016. Perioden inkluderar både åren 1997–2005 med en ovanligt hög genomsnittlig ökningstakt, finanskrisåren och åren efter finanskrisen med en påtagligt låg, bortsett från år 2015, genomsnittlig ökningstakt. Mot den bakgrunden kan 2 procents produktivitetstillväxt i ett balanserat konjunkturläge vara ett rimligt riktmärke på medellång sikt.

Som en följd av utfallet det första halvåret väntas en produktivitetstillväxt på klart över två procent i år. Åren därefter väntas ökningstakten gradvis falla tillbaka något.

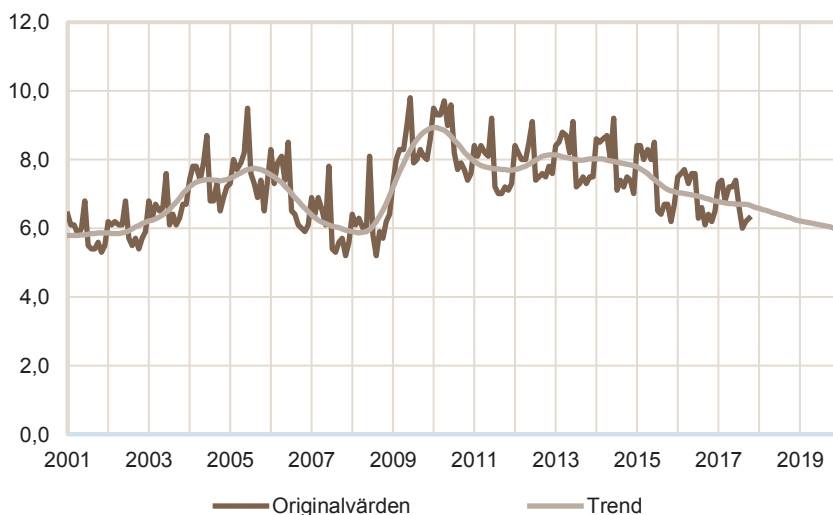
Utvecklingen i de tjänsteproducerande sektorerna förklarar liksom tidigare merparten av sysselsättningsökningen de närmaste åren. Sysselsättningen ökar också kraftigt i byggsektorn. Inom offentlig sektor dämpas den tidigare så starka uppgången. Inom industrin, där sysselsättningen minskat under en längre tid väntas sysselsättningen öka något.

Diagram 3.6 Sysselsättning och arbetskraft, 15–74 år
Tusental

Källa: SCB (AKU) och egen prognos

Diagram 3.7 Arbetslöshet, 15–74 år
Procent

Källa: SCB (AKU) och egen prognos

Det ökade arbetsutbudet under tidigare år var ett resultat av både en ökande befolkning och ett ökat arbetskraftsdeltagande. Befolkningstillväxten i förvärvsaktiva åldrar som har skett under de senaste åren har bestått av utrikes födda och åren framöver är det befolkningstillväxten för utrikes födda som driver ökningen av arbetskraften. Uppgången i arbetskraftsdeltagandet har ännu inte kulminerat men bedöms öka långsammare 2018 än 2017.

Vår bedömning av arbetsutbudet tar som utgångspunkt arbetskraftsdeltagandet för inrikes födda och utrikes födda som har bott olika lång tid i Sverige, i olika åldersgrupper 2016. Befolkningsutvecklingen bygger på SCBs befolkningsprognos från den 12 april i år. Vi har

även haft viss vägledning av en tidigare prognos från SCB när det gäller fördelningen av utrikes födda efter tid i Sverige. Därtill har vi tagit hänsyn till Migrationsverkets prognos från oktober 2017² som visar att flyktinginvandringen (de som får asyl och deras anhöriga) blir mindre än tidigare beräknat åren 2017–2019.

Vi har därutöver räknat med en viss uppgång i arbetskraftsdeltagandet under 2017, vilket flera faktorer talar för, bl.a. den kraftiga ökningen av arbetsutbudet som vi har sett under de tre första kvartalen 2017. Att Försäkringskassan prognostiserar att antalet personer med sjuk- eller aktivitetsersättning (förtidspension) blir fler än vad som kan förklaras av demografiska skäl påverkar också bilden.³

En faktor som försvårar bedömningen är att AKU inte fullt ut speglar den aktuella situationen på arbetsmarknaden då det urval statistiken grundar sig på har dragits 1–3 år före mätillfället, vilket innebär att nyligen invandrade personer blir underrepresenterade i urvalet. Arbetskraftsdeltagandet kan överskattas till följd av detta om det verkliga arbetskraftsdeltagandet är lågt i den gruppen. Vi bedömer dock inte att detta tillsammans med de senaste årens förändringar i invandringens storlek kommer att ge några betydande effekter på den uppmätta arbetskraftens storlek.

Löner, vinster och inflation

Löner

Den 31 mars i år kom parterna inom industrin överens om nya centrala löneavtal som ger 6,5 procent på tre år, varav 6,0 procent är löneökningar och 0,5 procent avsättningar till delpension, plus en låglönesatsning. Det innebär att de centrala avtalen ger löneökningar på 2,0 procent per år fram till den 31 mars 2020, och något mer för dem som tjänar mindre än 24 000 kronor per månad. Andra avtalsområden och branscher har därefter följt industrins normerande märke, men med vissa variationer när det gäller avsättningar till delpension.

De procentuella påslagen i årets avtalsrörelse ligger därmed i samma härad som de två senaste centrala avtalen (2013 och 2016), och kommer i sig alltså inte att leda till en högre löneökningstakt. Utöver de centrala avtalen sker också lokala förhandlingar som kan ge ytterligare löneökningar (löneglidning). Löneglidningens omfattning kommer därmed att ha en betydande roll för att avgöra hur höga löneökningarna blir de kommande åren. Å ena sidan talar den höga efterfrågan på arbetskraft, ett högt resursutnyttjande och höga bristtal inom stora delar av arbetsmarknaden för en högre löneglidning än tidigare. Å andra sidan har löneglidningen historiskt sett dämpats, från att under 1990-talet ha pendlat mellan 1 och 2 procent till att därefter legat mellan 0 och 1 procent. Det slutliga löneutfallet har alltså i allt mindre utsträckning avvikit från de centrala avtalen.⁴

Tabell 3.1 Utgående löner, prognos

Procentuell förändring

	2017	2018	2019
Industri	2,3	2,6	
Bygg	2,4	2,6	
Övr. näringsliv	2,6	2,8	
Off. sektor	3,2	3,2	
Totalt	2,7	2,9	3,2 ⁵
Näringslivet	2,5	2,7	

Källa: Egna beräkningar

² Migrationsverket, Verksamhets- och utgiftsprognos oktober 2017, Diarienummer 1.1.3-2017-3222

³ Anslagsbelastning och prognos för anslag inom Försäkringskassans ansvarsområde budgetåren 2017–2021, Rapport 2017-07-31, Dnr 308-2017

⁴ Se avsnittet *Varför ökar lönerna så långsamt?*

⁵ För 2019 gör vi ingen löneprognos per sektor utan endast ett antagande om hur stor ökningen blir för hela ekonomin.

Vi har reviderat ner vår löneprognos för näringslivet sedan i våras. Trots mycket hög aktivitet i byggbranschen tycks inte lönerna i år öka mycket mer än de centrala avtalen. Den främsta orsaken är, enligt fackförbundet Byggnads, att de stora behoven av arbetskraft gör att företagen i ökad utsträckning anställer personal, både svensk och utländsk, som saknar svenskt yrkesbevis. De som saknar yrkesbevis får enligt avtal inte ut hela de centralt avtalade löneökningarna. Även inom handeln, som ingår i övrigt näringsliv, ökar lönerna förhållandevis långsamt. Det kan, enligt Handelsanställdas förbund, bero på att antalet nyanställda ökar, och att de vanligen kommer in på lägre löner än befintligt anställda.

Det betyder att löneutvecklingen i näringslivet som helhet ökar långsammare än vad vi tidigare förutspådde. Samtidigt ökar lönerna i offentlig sektor snabbare än i näringslivet. Det beror framför allt på stora löneökningar för breda grupper av kommunala tjänstemän, samt omfattande brist på personal med rätt kompetens. Sammantaget ökar lönerna för hela ekonomin med 2,7 procent i år, vilket ligger ungefär i linje med vår prognos från i våras. Nästa år bedömer vi att lönerna i näringslivet ändå ökar något snabbare på grund av det starka konjunkturläget. Men samtidigt innebär den allt tydligare följsamheten mot industriavtalet att löneglidningen inte blir lika omfattande som under tidigare högkonjunkturer. För 2019 gör vi ett tekniskt antagande, och ingen prognos, om att lönerna i hela ekonomin ökar med cirka 3,2 procent.

Lönsamheten i näringslivet

Ur ett samhällsekonomiskt perspektiv är det viktigt att lönerna varken ökar för mycket eller för lite. Det är bland annat önskvärt med en lönsamhetsnivå som motiverar företag att investera och skapa sysselsättning. Allt för snabba löneökningar vid låg lönsamhet kan därför vara ett problem. LO-ekonomernas bedömning är att lönsamheten i näringslivet i dagsläget ligger på höga nivåer. Därför är de förväntade löneökningarna de kommande åren inte på något sätt utmanande.

Enligt företagen är lönsamheten i näringslivet god.⁶ Det gäller inte minst inom industrin där lönsamheten har förbättrats påtagligt under innevarande år, till stor del som en följd av uppgången i den globala efterfrågan på industrivaror. Vinstandelen inom näringslivet har ökat märkbart sedan 2013 och beräknas stiga ytterligare nästa år.⁷ På motsvarande sätt har löneandelen minskat. Förklaringen är att arbetskraftskostnaderna inte ökar i samma takt som företagets förädlingsvärde som stiger till följd av ökande efterfrågan och en gynnsam prisutveckling för företagen. Därtill ligger företagets kapitalavkastning, i förhållande till den riskfria räntan, på en god nivå jämfört med ett historiskt genomsnitt.

Inflation

Under 2015 steg KPIF-inflationen trendmässigt, mycket tack vare en försvagad krona. Under fjolårets första halva sågs ingen motsvarande uppgång. Därefter har KPIF-inflationen ökat relativt stabilt. Den tidigare kronförsvagningen spelar fortfarande en roll. Andra orsaker är att energipriser och priset på charterresor stigit kraftigt.

I oktober var KPIF-inflationen 1,8 procent efter att i tre månader i rad legat över 2 procent. En del av förklaringen till att inflationen tillfälligt legat över målet är ändrade mätmetoder som innebar en ovanligt stark ökning av priset på utrikes resor. Riksbanken och andra bedömare räknar med att inflationen kommer att falla tillbaka och ligga under 2 procent under 2018.

Det höga resursutnyttjandet i svensk ekonomi talar för att inflationen på sikt stiger via högre löner och större möjligheter för företagen att höja priserna till konsumenterna. Därtill kommer att prisutvecklingen i omvärlden är starkare än tidigare. Samtidigt väntas en viss kronförstärkning hålla tillbaka inflationen något.

Måttliga löneökningar och god produktivitetstillväxt innebär att inflationstrycket från arbetsmarknaden väntas bli svagt i år och nästa år. Den starka konjunkturer innebär visserligen större möjligheter för företagen att höja priserna till konsumenterna, men en större del av

⁶ Konjunkturinstitutet (2017), *Konjunkturläget oktober 2017*.

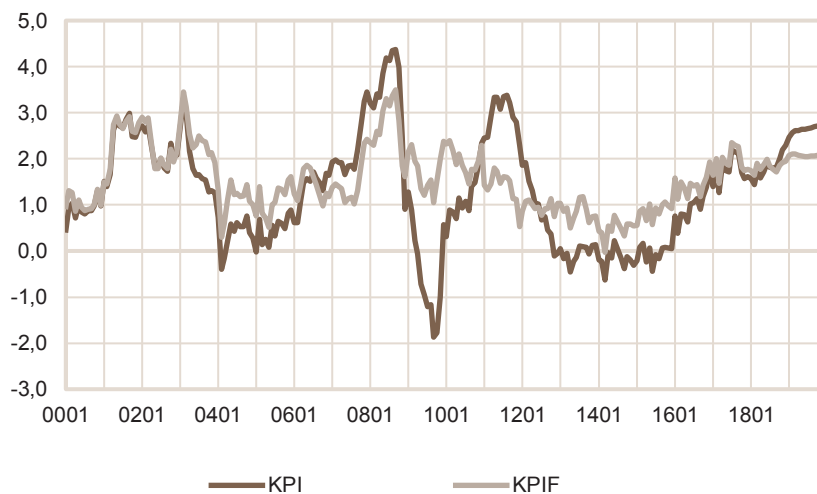
⁷ Konjunkturinstitutet (2017), *Konjunkturläget oktober 2017*.

företagen i näringslivet än normalt anser att lönsamheten redan är god och vinstandelen i näringslivet ökar i vår prognos.

Sammanfattningsvis väntas KPIF-inflationen ligga under 2 procent 2018 och i stort sett på målet 2019.

Diagram 3.8 KPI och KPIF

Årlig procentuell förändring

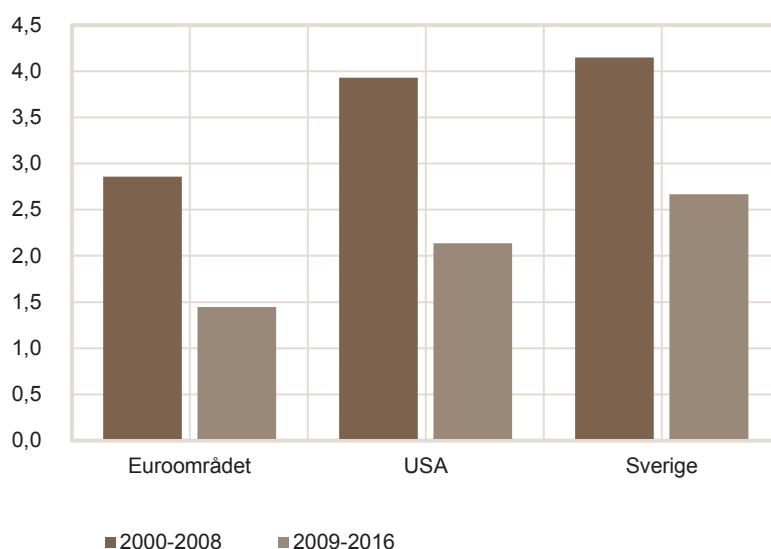

Källa: SCB och egna beräkningar

4. Vad förklarar de långsamma löneökningarna?

Arbetskraftskostnaderna har under de senaste åren stigit långsamt i många avancerade ekonomier, däribland Sverige, trots att ekonomin går bättre än på många år, och trots att de traditionella måtten tyder på att arbetsmarknadsläget börjar bli alltmer ansträngt.

Diagram 4.1 Arbetskraftskostnaden per anställd har växlat ner
Årlig genomsnittlig procentuell ökning

Källa: OECD Economic Outlook 2017

I det här kapitlet tittar vi på ett antal möjliga förklaringar till detta fenomen. Analysen är uppdelad i två avsnitt. I det första belyser vi allmänna förklaringar av olika slag, vilka kan gälla flera länder, i det andra avsnittet fördjupar vi oss i utvecklingen i Sverige.

Flera förklaringar till långsam löneutveckling

Det finns flera möjliga förklaringar till den långsamma löneökningstakten: att arbetsmarknadsläget inte är så ansträngt som det hävdas, att inflationsförväntningarna har varit låga ända sedan finanskrisens utbrott, att produktivitetstakten har växlat ned, att arbetstagarnas förhandlingsstyrka avtagit och så vidare.

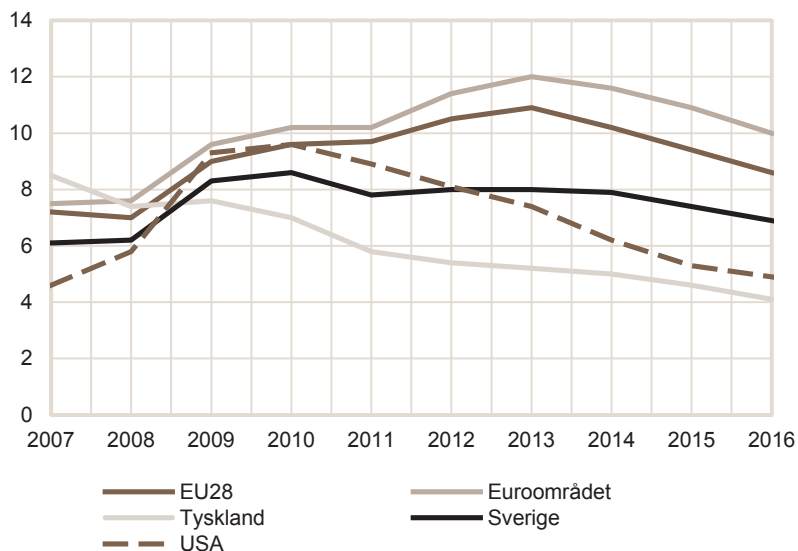
Effekterna går inte helt att separera från varandra. I redogörelsen nedan beskriver vi de förklaringar vi finner mest relevanta, dock utan att göra någon inbördes rangordning dem emellan.

Lediga resurser på arbetsmarknaden

När ekonomin präglas av lediga resurser på arbetsmarknaden har arbetsgivarna lätt att få tag på ny arbetskraft. Under sådana förutsättningar är det svårare för redan anställda att pressa upp sina löner.

Under senare år har arbetslösheten minskat kraftigt i den industrialiserade världen. I Tyskland har arbetslösheten sjunkit under nivån som rådde före finanskrisen, och i USA är den nere på ungefär samma nivå som vid finanskrisens utbrott, men i andra delar, exempelvis i stora delar av Europa är arbetslösheten fortfarande högre.

Diagram 4.2 Fortfarande hög arbetslöshet i EU och Euroområdet
Arbetslösheten i procent i ett urval av länder och regioner 2007–2016

Källa: Eurostat

Enligt IMF kan den långsamma löneutvecklingen i länder där arbetslösheten är högre än före finanskrisen i hög utsträckning förklaras med att det fortfarande finns lediga resurser på arbetsmarknaden.⁸

Men även i länder där den konventionella arbetslösheten är lägre än före finanskrisen kan den dämpade löneutvecklingen i viss utsträckning förklaras av lediga resurser. En orsak är att arbetsmarknaden i dessa länder kanske inte är så ansträngd som den förefaller vid en första anblick. Under perioden 2007 till 2016 ökade andelen ofrivilligt deltidssysselsatta⁹ i tre fjärdedelar av världens avancerade ekonomier. Enligt IMF leder en ökad andel ofrivilligt deltidssysselsatta till en mer dämpad löneutveckling, särskilt i länder där den konventionella arbetslösheten är relativt låg.^{10,11}

Långsammare produktivitet utveckling

Den ekonomiska återhämtningen sedan finanskrisen förefaller ha gått fortare på arbetsmarknaden än i produktionen. Arbetslösheten är i dag för OECD som helhet nästan tillbaka på samma nivåer som före finanskrisen medan BNP per capita ligger sex procentenheter lägre än om BNP hade utvecklats enligt trend.¹² Produktiviteten har helt enkelt utvecklats långsammare efter finanskrisen än vad den gjorde före.

Att produktiviten utvecklats långsamt har flera möjliga förklaringar. För det första kan finanskrisen i sig ha bidragit till en långsammare produktivitet utveckling under efterföljande år då företagen på grund av den osäkerhet som uppstod inte genomfört lika många och omfattande investeringar i ny teknik. För det andra kan det finnas mer icke-cykliska och långsiktiga förklaringar till den fallande produktiviteten som att de positiva effekterna av

⁸ IMF World Economic Outlook October 2017

⁹ Andelen personer som arbetar färre än 30 timmar i veckan och som skulle vilja arbeta längre

¹⁰ IMF World Economic Outlook October 2017

¹¹ Detta betyder inte att arbetsmarknadsläget åren före finanskrisen ska beaktas som varandes i balans. Däremot är det rimligt att anta att ju större skillnaden är mellan dagens arbetsmarknadsläge och pre-finanskrisens desto mindre är sannolikheten att dagens arbetsmarknadsläge är ansträngt.

¹² OECD Employment outlook 2017

informations- och kommunikationsteknologin kan ha börjat klinga av och produktivetsfronten kanske rör sig långsammare utåt på grund av färre teknologiska genombrott. Därtill har det skett en del sammansättningsförändringar i ekonomin, där mindre produktiva tjänstesektorer har ökat sin andel på de mer produktiva sektorernas bekostnad.¹³

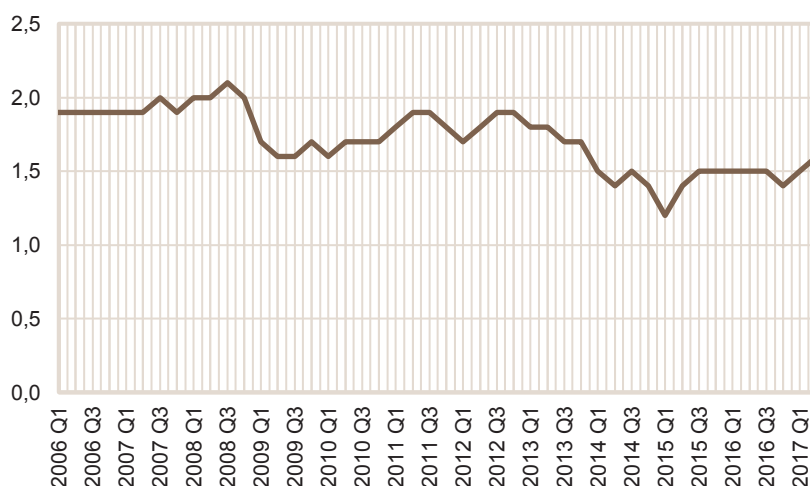
IMFs bedömning är att i länder där de menar att arbetsmarknadsläget är relativt ansträngt, alltså där arbetslösheten idag är lägre än den var före finanskrisen, förklaras den långsamma löneutvecklingen i stor utsträckning av den långsamma produktivetsutvecklingen.¹⁴

Låga inflationsförväntningar

En viktig utgångspunkt i löneförhandlingar är vilka förväntningar löntagare, arbetsgivare och dess företrädare har på inflationsutvecklingen. Som det framgår i diagrammet nedan har inflationsprognosen på två års sikt varit låg för euroområdet sedan finanskrisen, men särskilt låg de senaste tre åren. Låga inflationsförväntningar riskerar att påverka lönebildningen då arbetsgivare och arbetstagare kan tänkas sätta lönerna efter detta snarare än efter inflationsmålet.

IMF gör bedömningen att låga inflationsförväntningar spelat en betydande roll till de låga löneökningarna under senare år.

Diagram 4.3 Inflationsprognoserna har varit låga de senaste åren
Inflationsprognos på två års sikt, euroområdet

Källa: ECB survey of professional forecasters (SPF)

Svagare förhandlingsstyrka hos arbetstagarna

Under förutsättning att arbetstagarna har möjlighet att tillgodogöra sig en stabil andel av produktionsvärdet, det vill säga att löneandelen är konstant, kommer lönerna att öka i linje med produktivetsutvecklingen. Men om arbetstagarnas förhandlingsstyrka förändras visavi arbetsgivarnas kan lönerna även under en längre period avvika från produktivetsutvecklingen.

Arbetstagarnas förhandlingsstyrka beror på flera faktorer exempelvis organisationsgrad, kollektivavtalstäckning, centraliseringsgrad och reglering på arbetsmarknaden, men också hur produktionen är organiserad, exempelvis arbetsplatsernas storlek, omsättningen av anställda, omvandlingstrycket i respektive bransch, internationell konkurrens och dylikt. Välfärdstatens

¹³ Se bl a *Lönebildningsrapporten 2017* från Konjunkturinstitutet och Adler et al (2017). *Gone with the Headwinds: Global Productivity*, IMF Staff discussion note, April 2017

¹⁴ IMF World Economic Outlook October 2017

utförning, exempelvis vilket skydd som finns vid arbetslöshet, har också betydelse för vilken styrka arbetstagare har i löne- och villkorsförhandlingar.

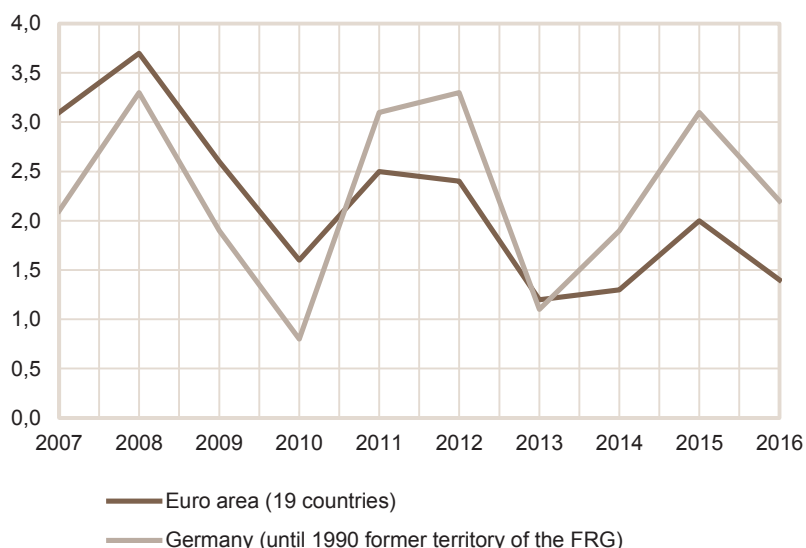
Under senare år finns det flera tecken på att arbetstagarnas förhandlingsstyrka har försvagats internationellt. Organisationsgraden till facken har minskat, liksom graden av kollektivavtalsstäckning. Detta antas ha påverkat löntagarnas minskade löneandel sedan 1970-talets början.¹⁵ Det skulle också kunna ha betydelse för den svaga löneutvecklingen under de senaste åren.

Internationell löneanpassning

För att stärka sin konkurrenskraft kan länder ha haft skäl att försöka dämpa sin lönetillväxt. Det kan dels ske genom rena marknadsmekanismer men också genom direkta åtgärder, likt den avskaffade löneindexeringen i länder som Spanien och Grekland¹⁶ eller det pågående konkurrenskraftspaketet i Finland.

I diagrammet nedan syns det hur länderna i Euro19 hade en snabbare lönetillväxt än Tyskland under åren före och under finanskrisen för att därefter ha haft en långsammare lönetillväxt.

Diagram 4.4 Lönerna i Euroområdet ökar nu långsammare än i Tyskland
Årlig procentuell utveckling av nominella löner i näringslivet

Källa: Eurostat

Fördröjda löneökningar

En förklaring som går stick i stäv med flera av de ovanstående skulle kunna vara att den långsamma löneutvecklingen endast beror på en fördröjd effekt, liksom det tog lång tid för sysselsättningen att återhämta sig under åren 2004-2005 trots att tillväxten tog fart under de här åren. När arbetsmarknadsläget väl skärps i allt högre utsträckning kommer svårigheten att hitta ledig arbetskraft att leda till ökade löneökningar. Ett tecken på att detta redan håller på att ske är att löneökningarna i USA just nu ser ut att ta fart.¹⁷

¹⁵ OECD Employment Outlook 2012

¹⁶ van Schoot van och de Groot (2017). Low wage growth in the Eurozone to limit the ECB's upside. Special. Rabobank.

¹⁷ Baker (2017). *Wages are growing: contrary to what you read in the paper*. CEPR

Migration och automatisering har påverkat lönefördelningen snarare än lönenivån
Under senare år har migration och automatisering lyfts fram som krafter vilka kan ha stor betydelse för arbetsmarknaden. Effekten handlar dock i första hand om lönespridningen mellan olika grupper, och inte i så hög utsträckning om den totala lönetillväxten.

Båda processerna har inneburit att konkurrensen har ökat om de arbetsuppgifter som personer med lägre och i viss mån medelhöga inkomster och kvalifikationsgrader traditionellt har utfört, vilket innebär att löneutvecklingen för dessa grupper har dämpats. Samtidigt har personer med högre inkomster och mer kvalificerade arbeten kunnat använda ny teknik för att öka sin produktivitet.¹⁸

Hur ser det ut i Sverige?

Även i Sverige har lönerna ökat långsammare efter finanskrisen än före. Förklaringarna är i hög utsträckning desamma som för andra länder. Produktivitetens utvecklingen har varit svagare och arbetsmarknaden präglades under åren efter finanskrisen av hög arbetslöshet. Vidare har inflationsförväntningarna under långa perioder legat under inflationsmålet, vilket påverkat arbetsgivargivarsidans företrädare¹⁹.

Flera analytiker menar dock att löneökningarna i Sverige är *för* låga givet den stora brist på arbetskraft som råder i svensk ekonomi och givet produktivets- och prisutvecklingen i näringslivet.

LO-ekonomernas uppfattning är att lönerna så här långt inte ökat för långsamt, men att det finns risk att det kan framöver.

Europanormen och prisnormen

Svensk lönebildning bygger på att den konkurrensutsatta industrin sätter ett märke som övrig arbetsmarknad följer. Märkesättningen utgår i sin tur från två normer: *Europanormen* som anger att svensk lönesättning ska ta hänsyn till hur arbetskraftskostnaderna utvecklas i Sveriges viktigaste konkurrentländer samt *Prisnormen* som anger att arbetskraftskostnaderna ska utgå från summan av produktivets- och förädlingsvärdeprisutvecklingen i Sveriges näringsliv med ett toleransintervall på +/- en halv procentenhet.

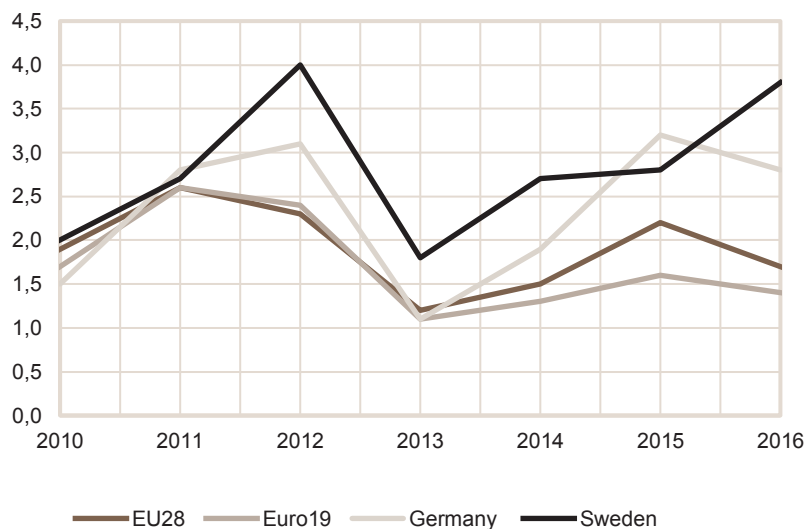
Som det framgår i diagrammet nedan har Sveriges arbetskraftskostnader utvecklats snabbare än flera viktiga konkurrentländer under de senaste åren. Ur ett internationellt konkurrensperspektiv ökar lönerna således inte för långsamt.

¹⁸ Se bland annat Engdahl (2016). *Invandringens arbetsmarknadseffekter*. IFAU och IMF World Economic Outlook October 2017

¹⁹ Se bl a Anders Weijes, Teknikföretagens förhandlingschef, uttalanden våren 2015: <http://da.se/2015/02/arbetsgivarna-vi-maste-utga-fran-noll-inflationen/>

Diagram 4.5 Arbetskraftskostnaderna har ökat relativt snabbt i Sverige sedan 2010

Årlig ökning av arbetskraftskostnader (labour cost) i procent

Källa: Eurostat

Hösten 2016 gjorde LO-ekonomerna bedömningen att pris- och produktivitetstvecklingen skulle uppgå till omkring tre procent per år 2016–2018, vilket innebär att arbetskraftskostnaderna skulle kunna öka med mellan 2,5 och 3,5 procent per år. I diagrammet nedan framgår att arbetskraftskostnaderna ökade med över tre procent 2016 men ser ut att bli väsentligt lägre i år och nästa år, och hamna strax under normen 2018.

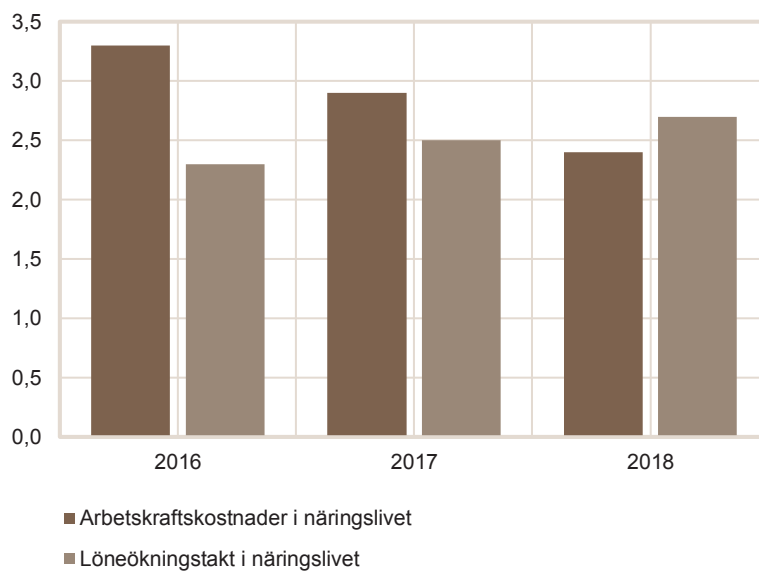
Den eventuella avvikelsern 2018 är i sig marginell och bör inte tillmätas för stor vikt. Det viktiga är snarare den nedåtgående trenden och risken att lönerna avviker från pris- och produktivitetstvecklingen under en längre period.

Konjunkturinstitutet har tidigare gjort bedömningen att pris- och produktivitetstvecklingen kommer att öka med 3,6 procent per år på längre sikt.²⁰ Om lönerna inte ökar snabbare framöver kommer de därmed att i allt högre takt avvika från prisnormen.

²⁰ Konjunkturinstitutet. *Lönebildningsrapport 2016*.

Diagram 4.6 Arbetskraftskostnadernas och lönernas utveckling i näringslivet

Årlig procentuell förändring

Källa: Egna beräkningar

För att löner ska öka snabbare finns det i princip två vägar att gå. Antingen sker det genom traditionella marknadskrafter där individer, företag, branscher och regioner med vind i ryggen har möjlighet att ta ut högre löner eller så sker det genom centrala förhandlingar.

Under senare år har löneglidningen, det vill säga skillnaden mellan centrala avtal och totala löneökningar avtagit i Sverige. Under industriavtalets första hälft uppgick löneglidningen till i genomsnitt 1–2 procent per år, men har sedan dess sjunkit till att ligga på omkring 0–1 procent per år.

Om fenomenet består kommer de centrala avtalen framöver att spela en allt större roll för de totala löneökningarna i svensk ekonomi.

5. Ekonomisk politik

I och med regeringens höstbudget har konturerna i svensk ekonomisk politik blivit skarpare. Budgeten innebär rejäla tillskott till både välfärdstjänster och transfereringar. Den svenska arbetsmarknadsmodellen uppmuntras av att regeringen vill återinföra den skattereduktion för fackföreningsavgifter som togs bort 2007.

Oppositionens budgetmotioner innebär något starkare offentliga finanser, men har framför allt tydligt annorlunda prioriteringar. Merparten av det utrymme som regeringen lägger på ökade utgifter går i oppositionens budgetar i stället till skattesänkningar.

Valåret 2018 kommer därför på den ekonomiska politikens område att präglas av en traditionell konflikt mellan välfärd/transfereringar och skattesänkningar. Troligen är detta en konflikt som de flesta riksdagspartier är nöjda med och kommer försöka förstärka ytterligare i vårmotioner och valmanifest.

Det är ännu för tidigt att veta om vi lämnat perioden där den ekonomiska politiken aktivt driver på för ökade inkomstskillnader bakom oss. Regeringens budget tyder på att det åtminstone är ambitionen – oppositionens budgetar talar ett helt annat språk.

En riktig reformbudget

Nästa års budget är mycket ambitiös. Regeringen föreslår satsningar på totalt 40,5 miljarder kronor. Mest sker på välfärdsområdet, med riktade satsningar på vården om totalt 7,8 miljarder. Till detta kommer ökade transfereringar till hushållen med höjda nivåer i sjuk- och aktivitetsersättningen, höjt tak i sjukpenningen, höjt bostadstillägg för pensionärer och höjt studiebidrag. Barnbidraget höjs med 200 kronor, till en årlig kostnad av cirka 5 miljarder. Det tredje största området är satsningar på det som regeringen själva kallar för ”trygghet” och innefattar framför allt mer pengar till polisen och försvaret. Satsningar i kategorin ”jobbpolitik” omfattar 5,2 miljarder och resurserna till klimatet ökar med 5 miljarder kronor.

Utbildningsområdet föreslås få totalt 3,2 miljarder 2018. Det inkluderar utbyggnaden av kunskapslyftet samt mer pengar till en jämlik grundskola och till gymnasiet.

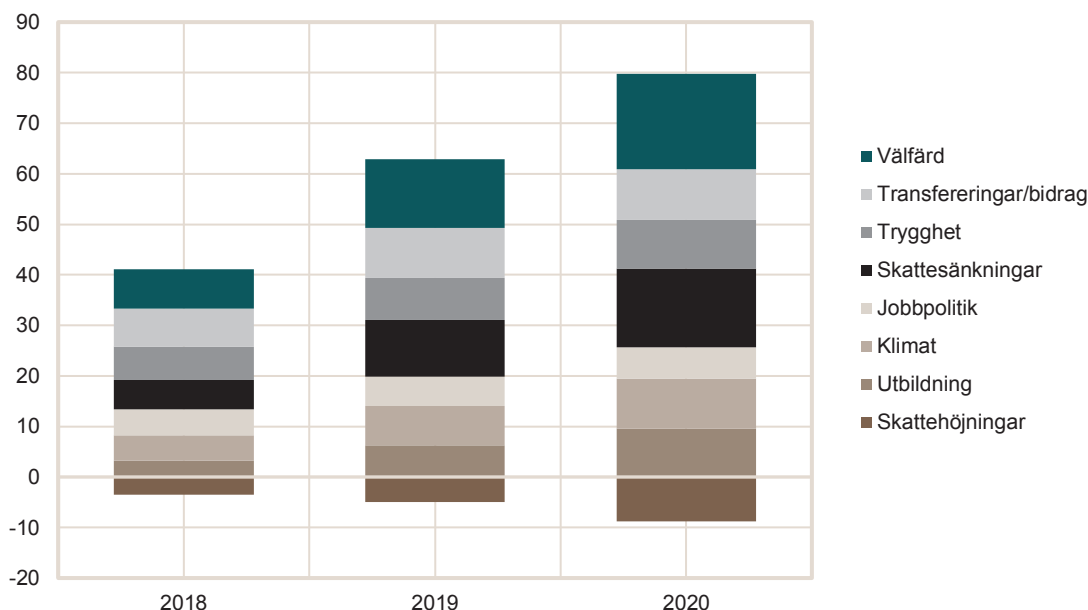
Det generella statsbidraget till kommunerna höjs inte 2018 men föreslås öka med 5 miljarder per år för 2019 och 2020. Totalt sett ökar ändå statsbidragen till kommunerna med cirka 14 miljarder 2018 till följd av ökningen av de riktade statsbidragen inom vården (7,5 mdr) och grundskola (3,5 mdr).²¹ Två skattesänkningar föreslås – skattereduktion för fackföreningsavgift samt ett höjt grundavdrag för att kompensera pensionärer för att de inte har rätt till jobbskatteavdrag.

Samtliga reformer beräknas ligga fast de närmaste åren. Flera reformer föreslås byggas ut ytterligare efter 2018, som exempelvis kunskapslyftet, satsningarna på skolan och på klimatet. Pensionärerna beräknas vara fullt kompenserade för jobbskatteavdraget 2020. Sammantaget innebär det att utgifterna ökar med totalt drygt 80 miljarder kronor 2020 med en finansiering på endast 9 miljarder kronor föreslagen hittills för detta år.

²¹ Konjunkturinstitutet (2017), fördjupning i Konjunkturläget, oktober 2017.

Diagram 5.1 Regeringens budget 2018–2020

Miljarder kronor

Källa: Regeringens proposition 2017/18:1, Budgetpropositionen för 2018.

Budgetförslaget för 2018 måste betecknas som en relativt offensiv satsning för att hantera de stora behov som finns i offentlig sektor. Satsningarna kommer, om de blir effektiva, att leda till en bättre gemensam välfärd, en mer sammanhållen skola, större möjligheter för kommunerna att klara finansieringen i framtiden och mer till de hushåll och individer som har det allra svårast att få ekonomin att gå ihop.

LO-ekonomerna har återkommande argumenterat för att *de generella statsbidragen till kommunerna* bör höjas i takt med att utvecklingen av demografin ger ett ökat kostnadstryck. Regeringens budget för 2018 tillför kommunerna totalt cirka 14 miljarder kronor i riktade satsningar och regeringen föreslår en höjning av det generella statsbidraget med 5 miljarder per år 2019 och 2020. Men om kommuner och landsting inte ska behöva höja skatterna framöver till exempel behövs sannolikt en höjning av statsbidragen med totalt cirka 20 miljarder per år under perioden 2019-2021.²²

Liksom tidigare under mandatperioden tillför regeringen ytterligare resurser till den grundläggande utbildningen. Forskning visar att de resursfaktorer som påverkar elevernas resultat i skolan framför allt är klasstorlek, lärartäthet, lärarkompetens och lärarledd undervisningstid. **Resurser till skolan** har alltså betydelse – i synnerhet för yngre elever och elever med en svagare socioekonomisk bakgrund.²³ LO-ekonomerna har vid flera tillfällen tryckt på de stora behov som finns i skolan och välkomnar nu regeringens satsningar på ökade statsbidrag för stärkt likvärdighet och kunskapsutveckling i skolan.

Regeringens kunskapslyft, inte minst när det gäller **yrkesutbildningar för vuxna**, är särskilt viktigt. Antalet elever på gymnasial komvuxutbildning har ökat sedan bottennoteringen 2008/09, men inte i samma takt som befolkningen. Om arbetslösheten ska pressas ned ytterligare samtidigt som matchningen på arbetsmarknaden ska förbättras, krävs fler utbildningsplatser, bättre tillgänglighet, generösare studiemedel och goda möjligheter till validering.

²² Konjunkturinstitutet (2017), Konjunkturläget, oktober 2017.

²³ Se tex SOU 2017:35, Samling för skolan – Nationell strategi för kundkap och likvärdighet, Slutbetänkande av 2015 års skolkommision.

Enligt regeringen ska antalet helårsplatser på yrkesvux öka från drygt 10 000 till 31 500 utbildningsplatser 2018. Kommunerna erbjuder dock vanligen ett smalt utbildningsutbud, över hälften läser vård och omsorg, och det är nödvändigt att anpassa utbildningsutbudet så att det bättre möter hela behovet på de regionala arbetsmarknaderna. Regeringen utökar också antalet platser på yrkeshögskolan med 6 000 till 30 000 platser 2019.

Regeringen avser att **höja studiemedlets** bidragsdel med cirka 300 kronor nästa år. Efter höjningen blir totalsumman vid heltidsstudier 11 300 kronor per månad, varav drygt 7 000 kronor utgörs av lån. Regeringen har, som en del i kunskapslyftet, även infört ett studiestartsstöd som riktar sig till personer mellan 25 och 56 år med kort utbildning och som varit inskrivna på Arbetsförmedlingen i minst sex månader. Studiestartsstödet är ett bidrag på 9 200 kronor per månad för heltidsstudier och ges i högst 50 veckor.

Utbildning för bättre matchning

Svensk ekonomi är kunskapsintensiv och individens humankapital har stor betydelse för möjligheterna till etablering och omställning på arbetsmarknaden. Idag består arbetslösheten av en växande andel arbetslösa med kort utbildning – cirka 130 000 inskrivna arbetssökande på Arbetsförmedlingen (35 procent av samtliga inskrivna) saknar gymnasieutbildning. Av dessa saknar hälften en nioårig grundskoleutbildning. De växande kunskapsklyftorna resulterar i en tilltagande tudelning på arbetsmarknaden och ett växande sysselsättningsgap mellan de som har och de som inte har goda kunskaper och färdigheter. Därför är reguljär vuxenutbildning och arbetsmarknadsutbildning särskilt viktiga nu när efterfrågan på arbetskraft är stor samtidigt som bristtalen ökar på bred front.

Trots de goda möjligheterna att få jobb för dem som har den kompetens som efterfrågas deltog endast 26 000 personer i arbetsmarknadsutbildning i september 2017. Det är betydligt färre än fyra år tidigare. Större delen av arbetsmarknadsutbildningen, 18 100 platser, utgörs idag av förberedande utbildning. Förberedande utbildningar har en viktig roll att fylla när de består av utbildningar som förbereder deltagarna för ett arbete, en utbildning, till exempel en yrkesinriktad arbetsmarknadsutbildning, eller något annat arbetsmarknadspolitiskt program. En undersökning gjord år 2014 visar dock att ungefär hälften av den förberedande utbildningen bestod av aktiviteter som är att betrakta som förmedlingsverksamhet som syftar till att förbereda och/eller stödja arbetslösa i arbetssökandet. Inom den yrkesinriktade arbetsmarknadsutbildningen är hantverk, som i genomsnitt omfattade 32 procent av platserna de tre första kvartalen 2017, den största inriktningen, följt av vård som omfattade 21 procent.

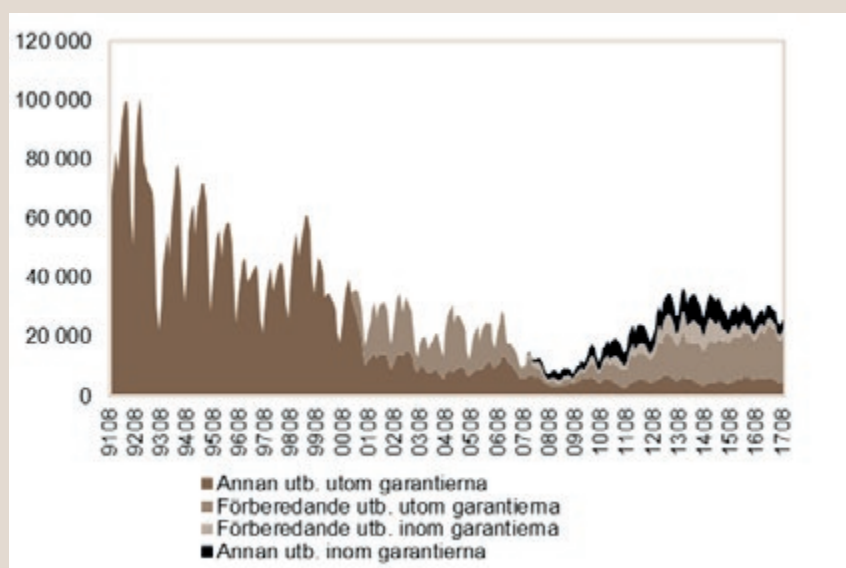
Arbetsmarknadsutbildningarna har, över tid, visat sig ge långsiktigt positiva effekter på deltagarnas arbetsinkomster.²⁴ LO-ekonomernas bedömning är att fler arbetslösa borde ges möjlighet att delta i arbetsmarknadsutbildning. Arbetsmarknadsutbildning finns till för att arbetslösa ska kunna få den utbildning som behövs för att de ska återfå en förankring på arbetsmarknaden, och för att förhindra att det uppstår brist på specifik yrkeskompetens. Arbetsmarknadsutbildningen har också en speciell roll att fylla genom att den ger arbetslösa möjligheter till omskolning när behovet är som störst även när deltagaren själv inte har möjlighet att finansiera sina studier. Deltagarna har aktivitetsstöd som motsvarar den a-kasseersättning de är berättigade till. De som inte är berättigade till a-kasseersättning får 223 kronor om dagen eller omkring 4 900 kronor i månaden, brutto. Enligt vårt synsätt är samhällets finansiering av sådan utbildning det primära. Hur utbildningen anordnas är sekundärt.

Om arbetsmarknadsutbildningen ska kunna ge arbetslösa den utbildning som krävs för att de ska få de jobb där arbetskraft efterfrågas bör nivån följa arbetsmarknadens ökade krav. Men Arbetsförmedlingen har idag små möjligheter att köpa in platser eller finansiera studier på komvux, yrkeshögskolan, universitet eller högskola.

²⁴ Vikström, Johan och Gerard J. van den Berg (2017) Långsiktiga effekter av arbetsmarknadsutbildning. IFAU rapport 2017:27. Förberedande utbildning är inte inkluderad här.

Regeringens kunskapslyft inom den reguljära vuxenutbildningen är angeläget för att ge fler vuxna möjligheten att skaffa nödvändig yrkesutbildning för etablering på svensk arbetsmarknad eller att omskola sig eller vidareutbilda sig inom sitt yrke. Vid sidan av fler utbildningsplatser för vuxna är det viktigt att göra utbildningarna mer tillgängliga. Ett brett och lättillgängligt utbildningsutbud är även en viktig förutsättning för parternas möjligheter att teckna avtal om etablering (se ruta om förhandlingar om etablering för nyanlända och kort utbildade).

Diagram 5.2 Antal deltagare i arbetsmarknadsutbildning
Inklusive förberedande utbildning, Augusti 1991 – September 2017

Källa: Arbetsförmedlingen

Endast 3 procent av eleverna på gymnasiala komvuxutbildningar studerar på kvällstid, och över hälften av kommunerna erbjuder inga kvällskurser alls. Däremot studerar en fjärdedel på distans. Hur utbudet av kvälls- och distansutbildningar är på yrkesvux är dock svårt att bedöma. Möjligheterna till distansutbildningar är viktiga i kommuner som inte kan erbjuda alla utbildningsinriktningar eller där det är långt till utbildningsorten. På yrkeshögskolan är utbudet av korta kurser och kurser på deltid mycket begränsat.

Ett allvarligt hinder för att delta i reguljär vuxenutbildning är att studiemedelnivån, trots den aviserade höjningen, är låg jämfört med de flesta yrkesverksammas inkomster. I kombination med att ersättningen från arbetslöshetsförsäkringen förloras om man påbörjar en utbildning gör det att personer med försörjningsansvar i praktiken inte har tillgång till stora delar av utbildningssystemet.

Övergången från arbetslöshet till reguljär vuxenutbildning är mycket låg. Av samtliga inskrivna på Arbetsförmedlingen under 2016 påbörjade endast tre procent reguljära studier. Kunskapslyftet och det nya studiestartsstödet är därför ett viktigt steg i rätt riktning. Men många av de arbetslösa med mycket kort utbildning kan dock komma att behöva mer än ett års utbildning för att förbättra sina chanser till varaktig etablering på arbetsmarknaden. Det kan då bli ett hinder att utbildningen måste avslutas med lånefinansiering.

Skattereduktion för fackföreningsavgifter är en mycket viktig reform som gör att arbetsgivarnas och arbetstagarernas avgifter till medlemsorganisationer likabehandlas, så som gällde före 2007. I den mån detta leder till en högre organisationsgrad stärker det den svenska

modellen och kan leda till att lönebildningen i ännu högre grad tar hänsyn till hela arbetskraftens behov.²⁵

I en kommentar till förslaget menar Konjunkturinstitutet att högre organisationsgrad i stället leder till högre lönekrav och därmed högre jämviktsarbetslöshet.²⁶ Förutom att de inte ställer upp på synen att en högre organisationsgrad kan leda till högre grad av samordning bortser de även från att detta är en skattesänkning för den fackanslutna arbetskraften, vilket gör det mer attraktivt att vara sysselsatt. Dessutom minskar behovet av att få en hög lön före skatt. Sammantaget förskjuter dessa effekter lönesättnings sambandet nedåt och förslaget kan därför bidra till att sänka jämviktsarbetslösheten.

Ytterligare en positiv faktor av den föreslagna budgeten är att den sannolikt kommer att bidra till att den goda konjunkturen håller i sig. Vid djupa eller långdragna lågkonjunkturer kan det uppstå så kallade *persistenseffekter* på arbetsmarknaden – det vill säga att arbetslösheten biter sig fast. Dessa effekter beror på att när individer befinner sig utanför arbetsmarknaden under längre perioder tappar de humankapital och färdigheter relaterade till arbete. Långtidsarbetslöshet i sig kan också innebära en negativ signal till arbetsgivare. En långvarig högkonjunktur har effekter som drar åt andra hållet. Det höga trycket på arbetsmarknaden verkar nu leda till att arbetsgivarna sänker sina krav på erfarenhet och kompetens (se avsnittet svensk ekonomi).²⁷ Detta har möjliggjort att fler som tidigare varit arbetslösa får chans att pröva sina förmågor på arbetsmarknaden, vilket istället kan leda till *positiva persistenseffekter*.

En viktig fråga i detta sammanhang är dock om den ekonomiska politiken är rätt ut ett stabiliseringspolitiskt och/eller statsfinansiellt perspektiv. Konjunkturinstitutet hävdar i Konjunkturläget från oktober att så inte är fallet. Enligt KI innebär höstbudgeten att det strukturella sparandet minskar från 0,5 procent i år till 0 procent nästa år. Det skulle i så fall betyda att regeringen bedriver en kraftigt expansiv finanspolitik när ekonomin redan presterar över sin förmåga samt missar överskottsmålet och att det därmed kommer att krävas besparingar framöver för att kompensera för denna politik.

Regeringens bedömning i budgetpropositionen är väsentligt annorlunda. Där bedöms det strukturella sparandet 2018 i stället landa på 0,6 procent, dvs. tydligt över det nya överskottsmålet (som föreskriver ett strukturellt sparande på en tredjedels procent).

Den stora skillnaden i strukturellt sparande förklaras huvudsakligen av olika syn på potentiell BNP, vilket i sin tur påverkas mycket av bedömningen av jämviktsarbetslösheten. KI bedömer att jämviktsarbetslösheten nästa år är 6,9 procent, medan regeringen skattar den till 6,4 procent. LO-ekonomerna anser att bedömningar av jämviktsarbetslösheten riskerar att få en alltför stor roll i politiken, sett till de stora osäkerheter som är förknippade med beräkningarna (*se fördjupningsruta*).²⁸ Vi delar därför inte bedömningen att finanspolitikens inriktning 2018 måste innebära åtstramning året därpå. Detta synsätt understöds av att löneökningarna ser ut att vara fortsatt måttliga och inflationen, mätt som KPIF, stannar i närheten av målet både 2018 och 2019. Inflationsförväntningarna ligger fortfarande på målet för de närmaste fem åren.²⁹

Fördelningspolitikens återkomst

Inkomstskillnaderna i Sverige är för stora och den ekonomiska politiken bör bidra till att de minskar. Vikten av att vända denna utveckling har påtalats i många sammanhang de senaste åren.³⁰ Ersättningen till sjuka och arbetslösa som har halkat efter till följd av de försvagade inkomstförsäkringarna behöver höjas. Beskattningen på kapitalinkomster och förmögenheter behöver skärpas.

²⁵ Enligt Calmfors-Driffill-hypotesen ger både företagsvisa förhandlingar och total samordning ger återhållsamhet i lönebildningen, det senare pga. internalisering av externaliteter (prisökningar för andra) vid samordning.

²⁶ Konjunkturinstitutet (2017), fördjupning i Konjunkturläget, oktober 2017.

²⁷ Arbetsförmedlingen (2017).

²⁸ Se N. Blomqvist (2016), Jämviktsarbetslöshet - vad, hur och varför?, LO.

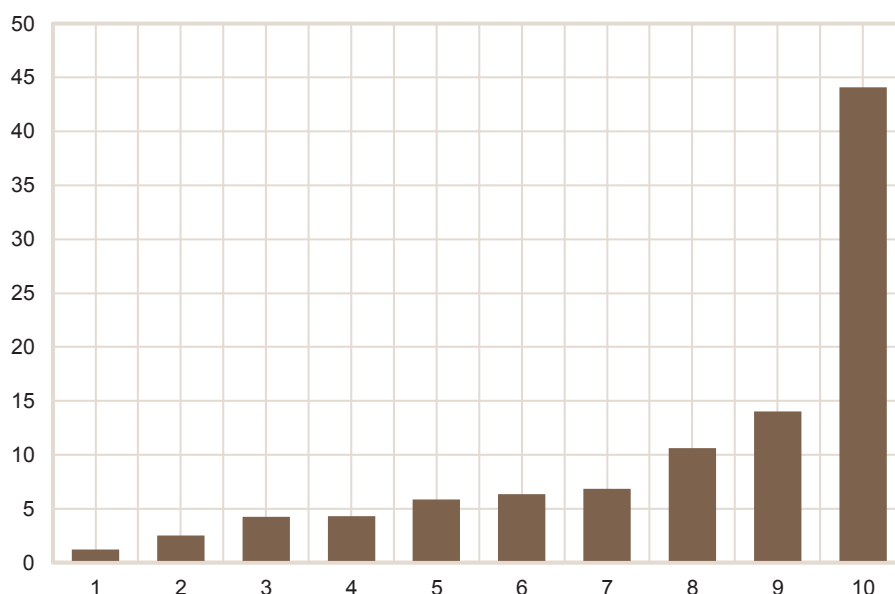
²⁹ TNS Sifo Prospera (2017), Inflation Expectations – November 2017.

³⁰ Se tex, LO (2016), Den ekonomiska ojämlikheten i Sverige, LO (2017), Ekonomiska utsikter våren 2017, OECD (2017), OECD Economic Surveys, Sweden, February 2017.

I regeringens budget läggs ett antal förslag ämnade att minska inkomstskillnaderna. Exempel på sådana förslag är höjd beskattning av sparande på investeringssparkonto och i kapitalförsäkring, höjd särskild inkomstskatt för utomlands bosatta, sänkt skatt för personer med sjukersättning och aktivitetsersättning, höjt barnbidrag, samt sänkt skatt för pensionärer.

En höjd skatt på investeringssparkonton har en mycket bra fördelningsprofil (se diagram 5.3). Det är dessutom principiellt riktigt att höja skatten på denna skattemässigt gynnade sparform. Reformen innebär dock inte någon större skatthöjning och får därmed begränsade effekter på omfördelningen.³¹

Diagram 5.3 Fördelning av skatthöjning på investeringssparkonton
Decilgrupp för ekonomiska standard, andel av total skatthöjning

Källa: SCB (Fasit v3 2015) och egna beräkningar

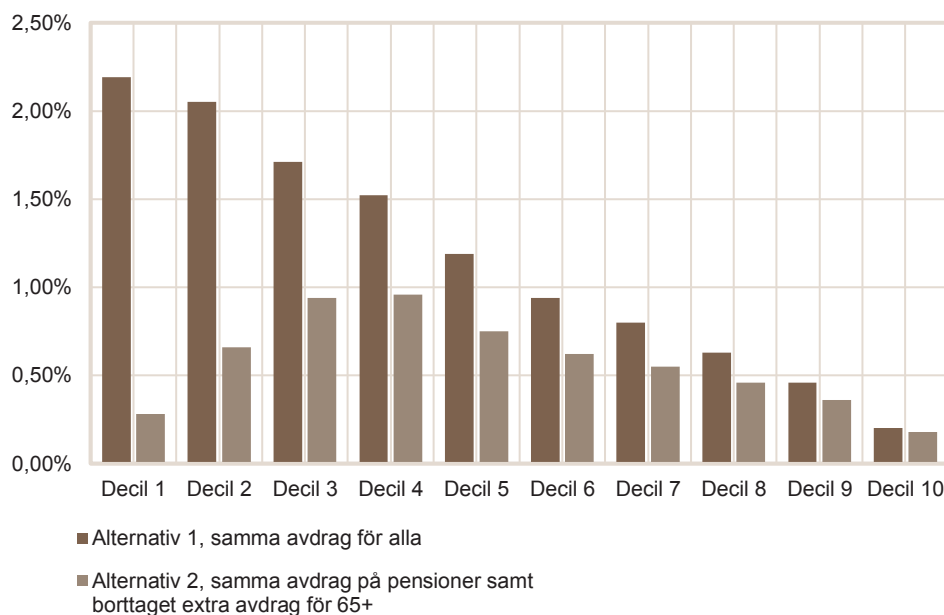
Regeringen har tidigare under mandatperioden sett till att pensionärer inte betalar högre skatt än löntagare under 65 år vid inkomster *upp till cirka 120 000 kronor* per år. Förslaget i budgeten innebär att grundavdragsbeloppet nu också höjs för alla med en inkomst mellan cirka 120 000 och 400 000 kronor per år. Regeringen uppger sig ha siktet inställt på att skillnaderna i beskattning av pension och lön ska vara borta 2020. Den offentligfinansiella effekten av att helt utjämna skillnaden i beskattningen mellan pension och lön skulle 2018 bli 11,6 miljarder i lägre skatteintäkter.³² Fördelningsprofilen på en sådan reform är förhållandevis jämn men innebär att den ekonomiska standarden skulle öka procentuellt sett mest i decilgrupp 3 och 4 (se diagram 5.4).

LO-ekonomerna har tidigare framfört att för att göra beskattningen rättvis bör jobbskatteavdraget utökas till att omfatta samtliga förvärvsinkomster, alltså även försäkringsersättningar som a-kassa och sjukförsäkring. Ett jobbskatteavdrag som är lika för alla beräknas minska skatteintäkterna med totalt nästan 20 miljarder år 2018 men innebär en betydligt större omfördelning riktad till dem med de lägsta inkomsterna.

³¹ Här åsyftas att GINI-koefficienten är i stort sett opåverkad av reformen.

³² Egna beräkningar i Fasit (SCB, v3 2015).

Diagram 5.4 Fördelningseffekt av utökat jobbskatteavdrag
 Procentuell förändring av ekonomisk standard fördelad på deciler

Källa: (Fasit v3 2015) och egna beräkningar

Barnbidraget har varit oförändrat sedan 2005. Regeringen föreslår nu att det ska höjas med 200 kronor i månaden. Fördelningseffekterna av ett ökat barnbidrag kan mätas som en minskning av den relativa fattigdomen bland barn³³. Andelen barn med en disponibelinkomst mindre än 50 procent av medianen minskar från 13,8 procent till 13,4 procent med en barnbidragshöjning på 200 kronor. Minskningen av den relativa fattigdomen bland barn kan tyckas jämförelsevis liten givet kostnaden för åtgärden.³⁴ Till en del beror det på att brytpunkten för vem som anses vara relativt fattig bestäms av nivån på medianinkomsten som höjs av det höjda barnbidraget.

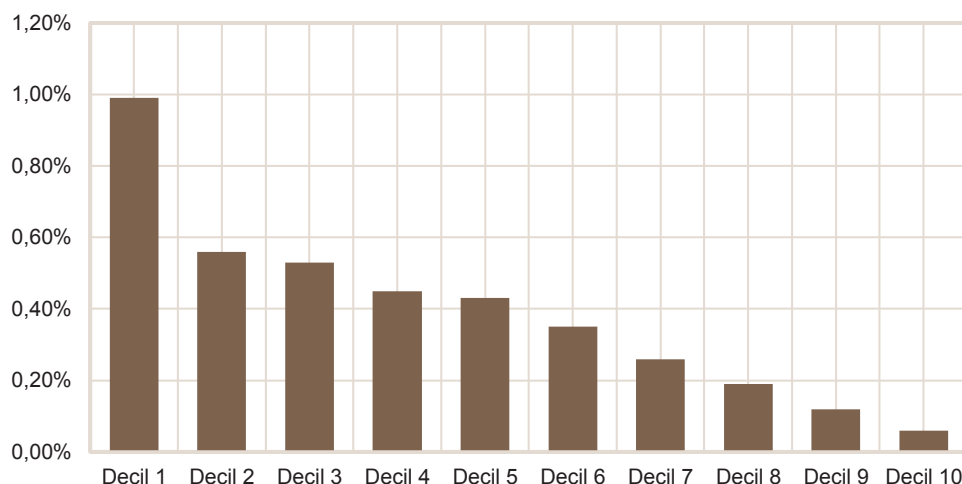
En ökning av barnbidraget med 200 kr skulle innebära att den ekonomiska standarden ökar i alla decilgrupper. Procentuellt skulle dock medelinkomsten öka mest i decilgrupp 1, dvs bland de 10 procent av befolkningen med lägst inkomster – se diagram 5.5 nedan. Fördelningspolitiskt är det höjda barnbidraget mycket kraftfullt.

³³ Barnfattigdom kan definieras på olika sätt. I uträkningarna här tittar vi på andelen barn (0-19år) som har en disponibel inkomst per konsumtionsenhet under 50 av medianinkomsten i samhället. Ett annat sätt är att studera andelen under 60 procent eller andelen barn som lever i hushåll med ekonomiskt bistånd eller i en familj som inte skulle klara en oförutsedd utgift av en specifik storlek.

³⁴ En ökning av det allmänna barnbidraget samt studiebidraget med 200 kr för år 2018 skulle kosta 5,3 miljarder. Det innebär dock samtidigt att kostnaderna för det ekonomiska biståndet minskar med 267 miljarder. Nettokostnaden skulle därmed bli drygt 5 miljarder.

Diagram 5.5 Fördelningseffekt av höjt barnbidrag

Ekonomisk standard fördelad på deciler

Källa: SCB (Fasit v3 2015) och egna beräkningar

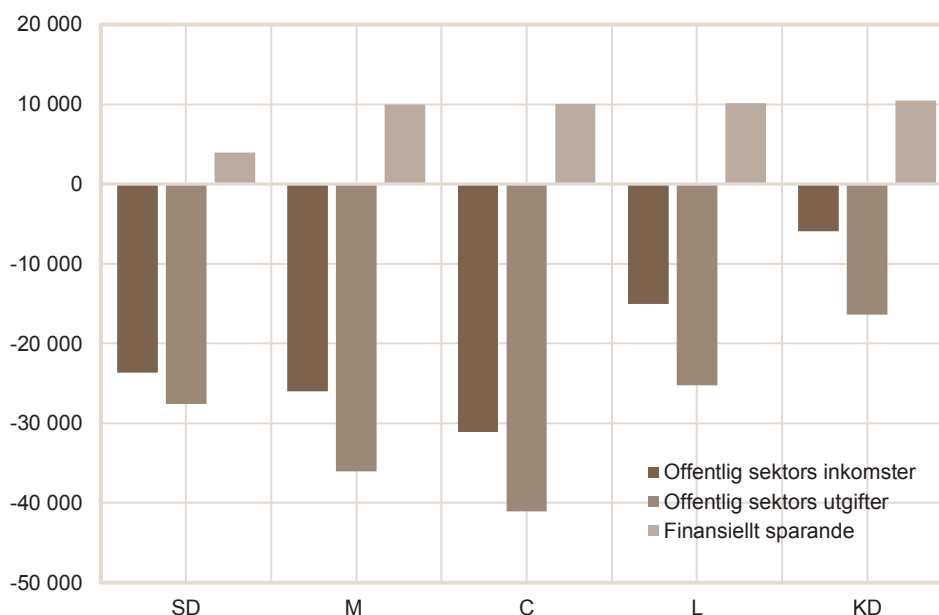
Sänkt skatt för pensionärer och ökat barnbidrag är båda förhållandevis stora reformer med utjämnande effekt. Vår syn är dock att det finns behov av kraftfullare och mer tydligt riktade reformer. För att vända utvecklingen skulle det behövas satsningar på de grupper som halkat efter. Det finns inte heller mycket i regerings budget som bidrar till att bromsa eller vända utvecklingen med att de allra rikaste drar ifrån. Regeringens aviserade höjning av skatten på sparande på investeringssparkonton och kapitalförsäkring är bra, men långtifrån tillräcklig. Vad som behövs är en bred skattereform med fokus på jämlikhet genom högre skatt på kapitalinkomster och förmögenheter.

Oppositionens alternativ – lägre skatter och ännu lägre utgifter

Den borgerliga oppositionens kommentarer till regeringens budget antyder att de skulle ha en väsentligt annorlunda syn på resursutnyttjandet i svensk ekonomi än regeringen och därmed en annan bild av hur stort utrymmet är för ofinansierade reformer. Men de fyra borgerliga partiernas politik innebär att budgetöverskottet skulle bli 10 miljarder kronor högre än i Budgetpropositionen. Sverigedemokraterna sparar 3 miljarder mer än regeringen.³⁵ Den stora skillnaden ligger alltså inte i synen på hur stort utrymmet är utan på vad det kan användas till. Där regeringen fokuserar på höjda utgifter prioriterar oppositionen sänkta skatter.

³⁵ Källa: Partiernas budgetmotioner för 2018.

Diagram 5.6 Oppositionens politik relativt Budgetpropositionen för 2018
Miljoner kronor, avvikelse från regeringen

Källa: Egna beräkningar utifrån partiernas budgetmotioner

De borgerliga partierna (här inkluderas Sverigedemokraterna) har lagt fram gemensamma skattesänkingsförslag på 100 miljarder kronor för 2018. Dessa omfattande skattesänkningar finansieras med kraftiga neddragningar på en rad utgiftsområden relativt regeringens budget. Moderaterna och Centerpartiet sticker ut när det gäller nedskärningar på sjukvård, men samtliga partier vill dra ner kraftigt på insatser till arbetslösa, sjuka och bostadsbyggande. Sverigedemokraterna möjliggör neddragningar på närmare 50 miljarder genom att frånsäga staten ansvaret för etableringen av nyanlända. Denna kostnad kommer i stället att landa på kommunerna.

Ta från de fattiga och ge till de rika

Under våren la regeringen fram ett par förslag till budgeten för 2018, med tydlig fördelningspolitisk profil, som fick dras tillbaka efter hot om misstroendeförklaringar från oppositionen. Dels ett förslag om **förändringar av 3:12-reglerna** som adresserade att utrymmet att räkna inkomst som lägre beskattad kapitalavkastning har vuxit över tid. Dels ett förslag om **begränsad uppräknings av skiktgränserna för statlig skatt för 2018**.

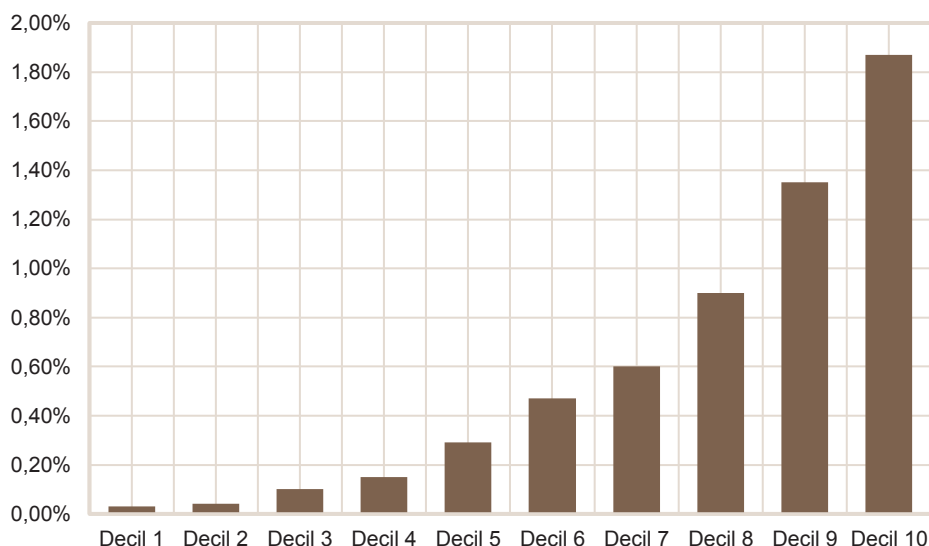
Samtliga oppositionspartier, inklusive Sverigedemokraterna, har i sina skuggbudgetar förslag på hur uppräknings av skiktgränserna och den statliga skatten på förvärvsinkomster ska se ut. Huvuddraget i alla partiernas budgetar får tolkas som att man inte nöjer sig med att ha stoppat regeringens begränsade uppräknings för 2018, utan även önskar höja skiktgränserna ytterligare för att rulla tillbaka de begränsningar regeringen gjort i tidigare budgetar.

Fördelningspolitiskt är Liberalerna det oppositionsparti som utmärker sig särskilt. Förutom en kraftfull höjning av den nedre brytpunkten för statlig skatt föreslår man även att det andra steget i den statliga inkomstskatten – värnskatten – slopas helt. Kostanden för en sådan förändring uppgår till cirka 19 miljarder och av detta skulle mer än hälften gå till den tiondel av befolkningen som har högst ekonomisk standard och ytterligare drygt 20 procent den tiondel

som har näst högst ekonomisk standard (decil 9). Effekten skulle bli signifikant större inkomstskillnader,³⁶ som framgår av diagram 5.7.

Diagram 5.7 Fördelningseffekter av Liberalernas förslag om sänkt statlig inkomstskatt

Procentuell förändring av ekonomisk standard i olika deciler

Källa: SCB (Fasit v3 2015) och egna beräkningar

Liberalerna är dessutom överens med Centerpartiet, Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna om att regeringens **utfasning av jobbskatteavdraget för dem med höga inkomster** ska rullas tillbaka. Utfasningen av jobbskatteavdraget börjar trappas av vid arbetsinkomster på omkring 600 000 kronor och ökar skatteinkomsterna med drygt 3 miljarder kronor år 2018. Denna avtrappning av möjligheten att göra jobbskatteavdrag bärs i dag till 86 procent av de 20 procent av befolkningen som har högst ekonomisk standard.³⁷

I sina skuggbudgetar motsätter sig oppositionspartierna, som nämnts ovan, även flera av de förslag med fördelningspolitisk fördelaktig profil som regeringen lagt i budgeten för 2018. Sverigedemokraterna motsätter sig regeringens höjning av barnbidraget. Samtliga allianspartier motsätter sig regeringens höjda beskattning av sparande på investeringssparkonto och i kapitalförsäkring.

Jämviktsarbetslöshet – ett osäkert mått som riskerar att få för stor betydelse

Den nivå på arbetslösheten som återspeglar balans i ekonomin och på arbetsmarknaden benämns jämviktsarbetslösheten. Det kan sägas vara den nivå på arbetslösheten som är förenlig med stabil inflation i takt med inflationsmålet.³⁸ Begreppet används som en del i en tankeram för att beskriva hur arbetsmarknaden fungerar, det vill säga i hur stor utsträckning arbetslösheten beror på konjunkturella faktorer som till exempel låg

³⁶ Inkomstskillnaderna beräknade med Gini-koefficienten för ekonomisk standard skulle bli 0,3083 att jämföra med för nuvarande nivåer och regelverk 0,3047. (Källa: beräkningar i SCB Fasit)

³⁷ SCB (Fasit, v3 2015) och egna beräkningar.

³⁸ För mer utförlig definition se LO (2016), Jämviktsarbetslöshet – vad, hur och varför?

efterfrågan eller strukturella faktorer som dålig matchning mellan arbetslösa och lediga jobb. Begreppet används också för att mäta vilken effekt olika arbetsmarknadspolitiska reformer kan beräknas få på arbetslöshet och sysselsättning och därmed också på löneutveckling på lite längre sikt.

Konjunkturinstitutet (KI) har nyligen gjort en empirisk analys av jämviktsarbetslöshetens utveckling mellan 1980 och 2016.³⁹ Denna grundar sig i en modellskattning för sambandet mellan faktisk arbetslöshet och prisökningar. Myndigheten väger därefter in strukturella faktorer som takten i strukturuomvandlingen, tillväxten i arbetskraften, förhandlingsstyrkan hos arbetsmarknadens parter och effekter av arbetsmarknadsreformer, som exempelvis sänkt a-kassa. De landar i en bedömning att jämviktsarbetslösheten har gått från att vara under fyra procent från 1980 fram till början på 1990-talet för att i samband med 1990-talskrisen stigit till över sju procent. Därefter har den sjunkit ner till strax under sju procent och kommer enligt KI att ligga stabilt på denna nivå fram till 2030.

KI skriver själva att jämviktsarbetslösheten ska tolkas som ungefärlig eftersom bedömningen är osäker. Modellen kan definieras teoretiskt men utfallet kan inte fastställas empiriskt eftersom nivån på jämviktsarbetslösheten inte är observerbar ens i efterhand. När det gäller modellskattningarna påpekar KI att ”ett problem med skattningarna är att de är osäkra och ger olika resultat beroende på specifikation och vilken tidsperiod som används”.⁴⁰ När det gäller andra strukturella indikatorer som används är det ett problem att ”många av de strukturella faktorer som enligt teorin påverkar jämviktsarbetslösheten är inte direkt observerbara...”⁴¹ Detta gäller till exempel facklig förhandlingsstyrka.

Eftersom jämviktsarbetslöshetsmättet, trots sina brister, kan användas för att uppskatta vilket läge arbetsmarknaden befinner sig i under ett särskilt år används det för att bedöma huruvida ekonomin är inne i en hög- eller lågkonjunktur. Den beräknade jämviktsarbetslösheten är då en viktig parameter för att bedöma resursutnyttjandet i förhållande till potentiell BNP. Synen på potentiell BNP påverkar då i nästa led bilden av läget i de offentliga finanserna, eftersom beräkningen av det offentliga *strukturella sparandet*⁴² styrs av potentiell BNP. Bedömning av jämviktsarbetslöshet och potentiell BNP kommer på så vis att ligga till grund för vilken syn regeringen har på utvecklingen av de offentliga finanserna och vilket utrymme det finns inom ramen för det finanspolitiska ramverket⁴³ att bedriva en aktiv finanspolitik (utan finansiering krona för krona). Enligt regeringens bedömning har potentiell BNP legat över den faktiska nivån på BNP sedan finanskrisen och svensk ekonomi har sålunda inte präglats av fullt resursutnyttjande.⁴⁴ Flertalet indikatorer tyder dock på att resursutnyttjandet har stigit under senare år och prognosen från Finansdepartementet är nu att BNP-gapet går från att vara negativt 2016 till att bli cirka 1 procent både 2017 och 2018.⁴⁵ Man påpekar dock att osäkerheten i denna bedömning är mycket stor. Regeringens bedömning av potentiell BNP ger utfallet att, trots 40 miljarder i satsningar, innebär det strukturella sparandet ett överskott på 0,6 procent av BNP nästa år.

I den senaste bedömningen landar Konjunkturinstitutet i en mer pessimistisk syn på utrymmet för finansiella reformer på sikt än regeringen.⁴⁶ Anledningen är att

³⁹ Konjunkturinstitutet (2017), Lönebildningsrapporten.

⁴⁰ Lönebildningsrapporten s 20.

⁴¹ Lönebildningsrapporten s 23.

⁴² Strukturellt sparande är detsamma som den offentliga sektorns finansiella sparande korrigerat för effekten av automatiska stabilisatorer, skattebasernas sammansättning och engångseffekter som påverkar de offentliga finanserna.

⁴³ En viktig del i det finanspolitiska ramverket är att regeringen ska målsätta ett överskott i det strukturella sparandet på 1 procent av BNP. Fr.o.m. 2019 är målet 1/3 procent av BNP.

⁴⁴ Se Budgetpropositionen för 2018 s 769, samt Finansdepartementet (2016) promemorian ”Metod för beräkning av potentiella variabler”.

⁴⁵ Budgetpropositionen för 2018 s 195–197.

⁴⁶ Konjunkturinstitutet (2017), Konjunkturläget oktober 2017.

myndigheten har en mer pessimistisk syn på potentiell BNP vilket ger lägre strukturella inkomster och högre strukturella utgifter. Slutsatsen blir att KI menar att det strukturella sparandet blir noll 2018 istället för regeringens 0,6 procent av BNP. För att regeringen ska nå målet om 1/3 procent av BNP 2019 måste man enligt denna prognos bedriva en stram finanspolitik framöver. Den viktigaste drivande faktorn mellan dessa bedömningar är skillnaden i synen på jämviktsarbetslösheten.

Vilken nivå på den faktiska arbetslösheten som är förenlig med jämvikt går, som beskrivits ovan, inte att observera. Utgångspunkten blir en teoretisk analys av en rad olika variabler, där en del av variablerna inte heller går att mäta. Det närmaste en faktisk bestämning av jämviktsarbetslösheten man kommer är att studera vid vilken nivå på arbetslösheten som lönerna börja öka snabbare och inflationen tar fart. Och inte ens då kan vi vara säkra, eftersom det kan vara fråga om tillfälliga prisökningar. Att på en sådan svag grund göra beräkningar av det finanspolitiska utrymmet på miljarden när och ge en bild av att finanspolitiken inte är ansvarsfull, på det sätt som Konjunkturinstitutet ger uttryck för, menar vi är att inte ta ansvar för den bild av verkligheten som ekonomiska modeller kan bidra med.

Hur långt kan arbetslösheten sjunka?

Hur långt kan arbetslösheten sjunka i ett starkt konjunkturläge? Ett svar är Konjunkturinstitutets och andra institutioners uppskattningar av jämviktsarbetslösheten, vilket kritiserats ovan. LO-ekonomerna menar att den här typen av uppskattningar i dagsläget ger mycket liten vägledning.

Frågan om hur långt arbetslösheten kan sjunka de närmaste åren måste utgå ifrån hur arbetslösheten ser ut. De arbetslösa är inte en homogen grupp. Däremot går det att identifiera likartade förutsättningar för breda grupper. Nivån på kunskaper och färdigheter är avgörande samtidigt som ålder är en viktig faktor.

En stor grupp arbetslösa – drygt 50 000 individer – saknar nioårig grundskola. Därtill saknar knappt 10 000 arbetslösa helt formell grundutbildning. Merparten av dessa är yngre än 40 år och har därmed lång tid framför sig på arbetsmarknaden. För personer med så kort utbildning krävs grundläggande utbildning – reguljär eller inom ramen för arbetsmarknadspolitiken – för att etablering på arbetsmarknaden ska vara möjlig.

En annan grupp arbetslösa med likartade förutsättningar är de med nioårig grundskola och gymnasieutbildning som inte når upp till svensk gymnasieexamen. De kan anses ha *grundläggande men bristfällig utbildning*, men samtidigt goda möjligheter att nå de kvalifikationer som krävs på svensk arbetsmarknad genom en kombination av arbete och utbildning.

Arbetslösheten ligger redan i dag under Konjunkturinstitutets bedömning av jämviktsarbetslösheten. Utan stora strukturella förändringar, men med kloka insatser av arbetsmarknadens parter, stat och kommun kan arbetslösheten bli påtagligt lägre.

Förhandlingar om etablering för nyanlända och kortutbildade

LO-ekonomerna har i flera tidigare ekonomiska utsikter, se till exempel utsikterna våren 2016, utförligt redogjort för den växande tudelningen på svensk arbetsmarknad. Vår syn är att Sverige präglas av ett stort arbetslöshetsgap mellan de som har och de som inte har goda kunskaper och färdigheter. Växande kunskapsklyftor är en konsekvens dels av problem i den *svenska skolan* och dels av en *hög flyktinginvandring* under flera år. Problematiken har ställts på sin spets av det höga antalet asylsökande under 2015, och åren dessförinnan, som nu följs av kraftigt stigande antal nyanlända som söker arbetsmarknadsetablering.

Många nyanlända som söker etablering saknar de kunskaper och färdigheter som krävs på svensk arbetsmarknad. LO har tydligt uttryckt uppfattningen att arbetsmarknadens parter inte kan tillåta att en växande grupp ställs utanför arbetsmarknaden. Det behövs nya enklare vägar till jobb som ger varaktig etablering på arbetsmarknaden.

Den växande tudelningen på arbetsmarknaden var bakgrunden till att LO våren 2017 presenterade förslaget om Utbildningsjobb för stärkt etablering, med gemensamma åtaganden från arbetsmarknadens parter och staten. Syftet med förslaget är att underlätta inträde på arbetsmarknaden för vuxna med bristfälliga kunskaper och färdigheter i förhållande till kraven på arbetsmarknaden. Utgångspunkten är att en *tillfällig ökning* av antalet i arbetskraften med svaga kunskaper och färdigheter, som följer av de senaste årens höga flyktinginvandring, bäst hanteras genom *tillfälliga avtal*.

LOs modell innebär att den anställda har ett reguljärt arbete och därtill, i huvudsak utanför sin arbetsplats, genomför reguljär utbildning. Arbetstagaren får därmed arbetslivserfarenhet samtidigt som reguljär utbildning bygger upp nödvändiga formella kunskaper. LO var tydliga med att bedömningen var att lönekostnader skulle komma att behöva avvika från befintliga avtal för att arbetsgivarna skulle vara intresserade att teckna dessa avtal.

När organisationen Svenskt Näringsliv inte fick mandat från sina medlemsförbund för att inleda centrala förhandlingar med LO valde LO-förbunden istället att hösten 2017 begära förhandling med var och en av sina motparter. Förhandlingsinviden från LO-förbunden mottogs positivt och nu pågår förhandlingar och diskussioner mellan parterna. Från LO-förbunden förhandlar en förhandlingsgrupp bestående av representanter från fem förbund.

En majoritet av förbunden har nu sagt jag till den liggande principöverenskommelsen med arbetsgivarna och nästa steg att inleda diskussioner med staten för att bland annat säkra tillgången på utbildningsplatser. Regeringen har vid flera tillfällen uttryckt ett stort intresse för att vara bidra till en fungerande partsmodell.

6. Tabellbilaga

Tabell 6.1 Försörjningsbalans

Procentuell förändring

	2016	2017	2018	2019
Privat konsumtion	2,2	2,5	2,6	2,5
Offentlig konsumtion	3,4	1,2	1,5	1,2
Investeringar	5,6	8,0	6,1	2,9
Lagerinvesteringar ¹	0,0	-0,1	-0,2	-0,1
Export	3,3	3,3	5,0	3,8
Export av varor	3,6	4,3	4,7	3,7
Export av tjänster	2,7	1,2	5,5	4,0
Import	3,4	4,4	4,9	3,9
Import av varor	5,0	4,2	4,8	3,9
Import av tjänster	-0,2	5,0	5,2	3,9
BNP	3,3	3,0	3,0	2,2
BNP, kalenderkorrigerad	3,1	3,2	3,1	2,2

¹ Förändring i procent av föregående års BNP
Källa: SCB samt egna beräkningar

Tabell 6.2 Investeringar

Procentuell förändring

	2016	2017	2018	2019
Näringsliv ¹	2,2	5,1	5,7	2,9
Industri	-0,7	6,9	6,5	2,4
Övrigt näringsliv	3,3	3,4	5,4	3,1
Offentlig sektor	8,1	6,8	5,5	2,0
Bostäder	14,2	19,9	7,6	3,4
Totalt	5,6	8,0	6,1	2,9

¹ Exklusive bostäder
Källa: SCB samt egna beräkningar

Tabell 6.3 Disponibel inkomst och privat konsumtion

Procentuell förändring

	2016	2017	2018	2019
Timlöner ¹	2,2	2,9	2,9	3,2
Arbetade timmar ²	2,1	1,4	1,8	0,9
Lönesumma	4,7	4,4	4,7	4,1
Övriga faktorinkomster	8,1	2,8	2,0	1,1
Transfereringar	2,9	3,3	3,7	3,7
Skatter	8,7	3,9	2,6	4,1
Disponibel inkomst	3,3	3,9	4,6	3,4
Konsumentpris, IPI	1,0	1,8	1,6	1,9
Real disponibel inkomst	2,3	2,1	3,0	1,5
Privat konsumtion	2,2	2,5	2,6	2,5
Sparkvot ³	15,8	15,2	15,5	14,6
Sparkvot egen	8,8	8,4	8,7	7,8
KPI	1,0	1,8	1,8	2,6
KPIF	1,4	1,9	1,8	2,1

¹ Enligt NR² Kalenderkorrigerade³ Inkluderar sparande i avtals- och premiepensioner

Källa: SCB samt egna beräkningar

Tabell 6.4 Produktion inom olika sektorer

Procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden

	2016	2017	2018	2019
Näringsliv ¹	3,1	3,6	3,6	2,4
Industri	2,6	4,0	4,3	2,4
Byggnads	4,1	9,5	5,4	2,7
Övrigt näringsliv	3,2	2,8	3,2	2,3
Offentlig sektor	1,6	2,1	1,8	1,2

¹ Inklusivt HIO

Källa: SCB samt egna beräkningar

Tabell 6.5 Arbetsproduktivit

Procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden

	2016	2017	2018	2019
Näringsliv ¹	1,6	2,3	1,8	1,6
Industri	3,6	3,3	3,3	2,5
Byggnads	1,4	8,1	2,9	2,0
Övrigt näringsliv	1,2	1,4	1,4	1,4
Offentlig sektor	-2,0	0,3	-0,1	0,0
BNP	0,7	1,8	1,4	1,3

¹ Inklusive HIO

Källa: SCB samt egna beräkningar

Tabell 6.6 Arbetsmarknadsläget

Procentuell förändring

	2016	2017	2018	2019
Arbetskraft, ILO, 15-74	1,0	2,0	1,1	0,5
Arbetade timmar ¹	2,1	1,4	1,8	0,9
Arbetad tid per sysselsatt ²	0,4	-0,8	0,4	0,0
Sysselsatta, 15-74	1,5	2,2	1,4	0,9
Arbetslöshet, ILO, 15-74 ³	6,9	6,7	6,4	6,1
Programdeltagare ⁴	3,5	3,5	3,0	3,1

¹ Kalenderkorrigerade² Kalenderkorrigerade³ I procent av arbetskraften⁴ I procent av arbetskraften

Källa: SCB samt egna beräkningar

Tabell 6.7 Sysselsättningen enligt NR

Förändring i tusental

	2016	2017	2018	2019
Totalt	81	110	69	45
Näringsliv	39	77	48	27
Industri	-4	7	4	-1
Byggnads	13	16	7	3
Övrigt näringsliv	30	54	37	25
Offentlig sektor	42	33	20	18

Källa: SCB samt egna beräkningar

Ekonomiska utsikter

LO-ekonomerna har sedan 1947 publicerat en serie konjunkturrapporter, *Ekonomiska utsikter*. Rapporterna kommer två gånger om året, vår och höst.

I *Ekonomiska utsikter* analyserar och diskuterar LO-ekonomerna den samhällsekonomiska utvecklingen i Sverige och omvärlden.

En viktig uppgift för LO-ekonomerna är att påverka den samhällsekonomiska debatten. I rapportserien presenteras analyser och argument som bygger på arbetarrörelsens grundläggande värderingar, med LO-förbundens medlemmar i fokus. Den ekonomiska debatten i vårt samhälle präglas ofta av andra värderingar. *Ekonomiska utsikter* bidrar därmed till att bredda och nyansera den samhällsekonomiska debatten, ge motbilder, alternativa analyser och nya argument.

Rapporten beställs från LO-distribution:
www.lo.se/distribution

November 2017

ISBN 978-91-566-3287-7

www.lo.se